

Koncepcja rozwoju i promocji Drogi Świętego Jakuba w województwie pomorskim

Część I analityczna



Opracowano w landbrand na zlecenie
Pomorskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej
Poznań – Gdańsk
marzec-maj 2013

Spis treści

Spis treści.....	2
Wstęp	3
1. Historia Dróg Świętego Jakuba – od średniowiecznego pielgrzyma do współczesnego turysty	4
1.1. Pielgrzymowanie Drogami św. Jakuba	6
1.2. Drogi Świętego Jakuba w Polsce	7
1.3. Pomorska Droga Św. Jakuba.....	9
2. Droga Świętego Jakuba w Europie jako produkt turystyczny	16
2.1. Hiszpania	17
2.2. Portugalia	24
2.3. Francja	25
2.4. Niemcy.....	27
3. Elementy produktu turystycznego Pomorskiej Drogi św. Jakuba	32
3.1. Walory kultury materialnej na PDŚJ	32
3.2. Animacja religijna i turystyczno-kulturowa na PDŚJ	47
3.3. Baza noclegowa na Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba.....	51
Załącznik – organizacje zarządzające Drogami Świętego Jakuba w Europie	62
Spis wykresów, tabel i ilustracji.....	69

Wstęp

Drogi Świętego Jakuba prowadzące do Santiago De Compostella w Hiszpanii tworzą współcześnie największą i najbardziej znaną sieć kulturowych szlaków turystycznych w Europie. Ich obecne znaczenie oraz sposób wykorzystania są ściśle powiązane z chrześcijańską historią Starego Kontynentu. Otóż w średniowieczu na masową skalę podróżowano pieszo-konnymi traktami, a częstym motywem tych podróży były właśnie względy religijne.

Po długim okresie pozostawania w zapomnieniu, na przełomie lat 80. i 90. XX wieku ruszyła fala reaktywacji ruchu pieszego na szlakach kulturowych i przebieg Camino de Santiago zaczął być odtwarzany. Początkowo miało to miejsce głównie w Hiszpanii i Francji, a z czasem także w innych krajach, w tym w sąsiednich Polsce Niemczech. Obecnie liczba oznakowanych kilometrów Dróg Świętego Jakuba w Europie jest liczona w dziesiątkach tysięcy. Od mniej więcej dekady Camino są także odtwarzane w Polsce, a ich długość i rozpoznawalność stale rosną. Dzięki planowemu działaniu oraz wykorzystaniu sprzyjających trendów w turystyce, możliwe jest wykreowanie w Polsce jakościowego produktu turystycznego opartego o historyczne szlaki jakubowe. Województwo Pomorskie jest ku temu szczególnie predestynowane, gdyż dzięki ponadprzeciętnej w skali kraju atrakcyjności przyrodniczej i kulturowej, już obecnie jest jednym z najpopularniejszych regionów turystycznych.

W niniejszym dokumencie na początku przedstawione zostały podstawowe informacje na temat Dróg Świętego Jakuba – geneza ich powstania, historia pielgrzymowania, a także ich przebieg w Europie, Polsce i na Pomorzu. W dalszym kroku przeanalizowano funkcjonowanie Camino de Santiago na dojrzałych rynkach europejskich – hiszpańskim, francuskim, portugalskim i niemieckim. Obserwacjom podlegał m.in. sposób zarządzania szlakami oraz komercyjne pakiety ofert znajdujące się na rynku. Ostatecznie zebrano też informacje na temat Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba, będące podstawą do kreacji w drugiej części dokumentu.

1. Historia Dróg Świętego Jakuba – od średniowiecznego pielgrzyma do współczesnego turysty

Drogi św. Jakuba, często zwane z hiszpańskiego Camino de Santiago są europejskimi szlakami pielgrzymkowymi do miejscowości Santiago de Compostela w północno-wschodniej Hiszpanii, gdzie według wierzeń znajduje się grób św. Jakuba Większego Apostoła, jednego z towarzyszy Chrystusa. Jakub był synem Zebedeusza i Salome, bratem Jana Ewangelisty i trudnił się rybołówstwem. Przydomek Większy lub Starszy otrzymał dla odróżnienia od Jakuba Apostoła, który został powołany do apostołstwa w późniejszym okresie. Po śmierci Jezusa, gdy każdy z Apostołów poszedł w inną stronę świata głosić Ewangelię, święty Jakub udał się w kierunku Hiszpanii. Po kilku latach wrócił do Jerozolimy i tutaj nawracając, został oskarżony przez Żydów o buntowanie ludu przeciwko królowi. Władca, aby zjednać sobie niechętnych mu Żydów wydał wyrok i skazał Jakuba na ścięcie. Według legendy, gdy w VII wieku Palestynę zaatakowali Arabowie ciało Świętego przeniesiono z Jerozolimy do Hiszpanii, gdzie ponownie go pochowano.¹

Święty Jakub jest patronem Hiszpanii i Portugalii oraz walk z islamem, jest także patronem pielgrzymów, rycerstwa i rybaków. Apostoł przedstawiany jest zazwyczaj jako osoba starsza – pielgrzym, odziany w kapelusz, płaszcz przyozdobiony muszlami, trzymający w dłoni kij, na którym się wspiera podczas wędrówki.

W 813 roku pustelnikowi o imieniu Pelayo ukazało się pole spadających gwiazd – *campus estrella*. Podążając tym tropem dotarł do grobu św. Jakuba Większego Apostoła. Miejsce to nazwano właśnie *campus estrellas*, czyli „pole gwiazd”, a z biegiem czasu zamieniono na *Compostela*. O zdarzeniu poinformował biskupa Teodomiro, który potwierdził, że jest to grób Świętego. Nazwa miejscowości może również pochodzić od zwrotu *compostium tellus* oznaczającego cmentarz. Grób Jakuba odnaleziono bowiem na rzymskim cmentarzu. Z kolei *Camino* z hiszpańskiego oznacza drogę.

Po odnalezieniu grobu Świętego nastąpił okres intensywnego pielgrzymowania do tego miejsca. Przyczynił się do tego m.in. akt papieski z XII wieku uznający Compostelę za trzecie najważniejsze miejsce dla Chrześcijan po Rzymie i Jerozolimie. Dawniej pielgrzymowano przede wszystkim w celach religijnych np. dla spełnienia ślubowania, w podziękę za otrzymaną łaskę lub z modlitwą o zdrowie. Przejście drogi do Composteli było często zadawaną pokutą za ciężkie grzechy, a czasem także karą nakładaną przez sąd na zbrodniarzy. Pielgrzymów udających się do sanktuarium Jakubowego nazywano peregrino lub kokijardami, od francuskiego słowa *la coquille* oznaczającego muszlę. W średniowieczu na szlakach jakubowych notowano nawet do 500 tys. pątników rocznie, pomimo iż piesza wędrówka do Composteli trwała wiele miesięcy lub nawet ponad rok.² Znaczenie Camino de Santiago zmalało po XVI wieku, do czego przyczyniła się reformacja w kościele katolickim oraz ukrycie relikwii świętego Jakuba w 1589 r. w obawie przed najazdem angielskiego korsarza Francisa Drake'a.

¹ www.camino.net.pl

² http://www.swjakub.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=122&Itemid=89

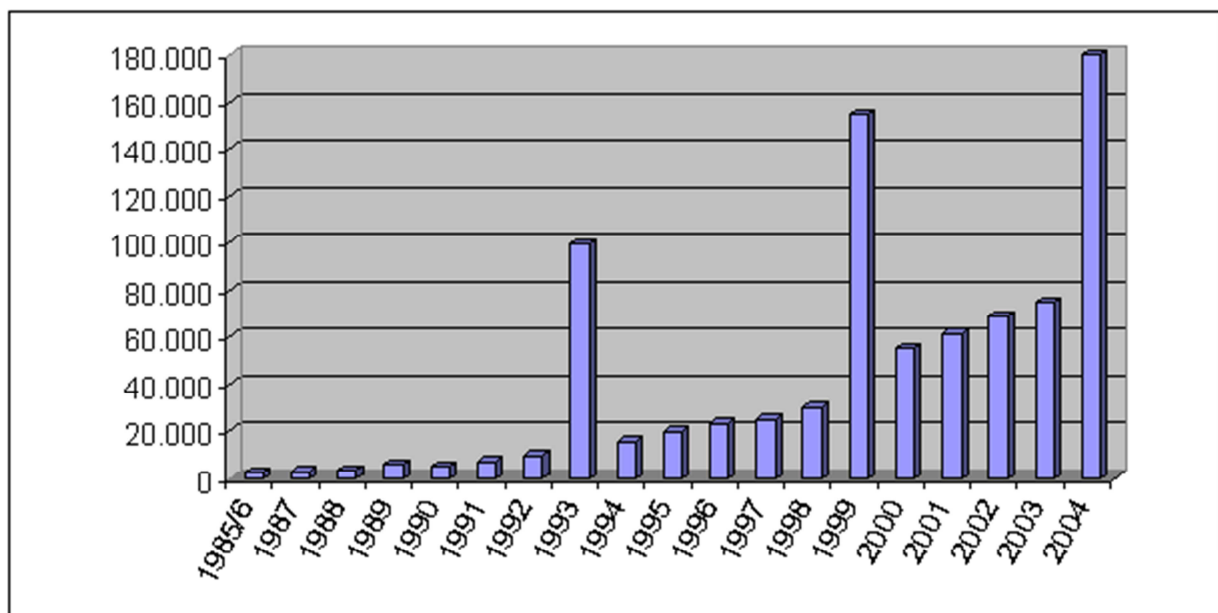
Ożywienie na szlakach nastąpiło dopiero kilka wieków później dzięki odnalezieniu relikwii i potwierdzeniu ich autentyczności przez papieża Leona XIII w 1884 roku. Prawdziwy renesans nastąpił jednak pod koniec XX wieku, w dużej mierze za sprawą Jana Pawła II, który podczas swoich pielgrzymek namawiał wiernych do powrotu na drogi jakubowe.³ Polski papież był w Santiago de Compostela dwukrotnie, w 1982 i 1989 roku (IV Światowy Dzień Młodzieży) oraz przemaszerał niewielki fragment *Camino Frances*. oraz po ogromnym sukcesie książki Paulo Coelho „Pielgrzym” szlaki św. Jakuba powróciły do łask i uchowały się przed zapomnieniem.

W 1987 Camino de Santiago zostało jako pierwsze wpisane na listę europejskich szlaków kulturowych. Rada Europy podkreśliła w ten sposób rolę jaką odgrywał niegdyś szlak w integracji i budowaniu tożsamości europejskiej oraz zachęciła do jego reaktywacji. Potwierdzeniem niebywałej rangi historycznej Dróg Jakubowych było wpisanie ich na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – w Hiszpanii 1993 roku, a we Francji pięć lat później.

Do wzrostu popularności Camino de Santiago niewątpliwie przyczyniła się również powieść „Pielgrzym” Paulo Coelho, jednego z najpoczytniejszych współczesnych pisarzy. Autor oparł historię na swojej własnej wędrówce szlakiem *Camino Frances*, którą odbył w 1986 roku. Pielgrzymka Drogą św. Jakuba, jak autor sam twierdzi, odmieniła jego życie.

Wydarzenia te, z jednej strony związane z religijnością, a z drugiej strony z historyczną wartością Camino de Santiago, w pełni wpłynęły na ponowne ich odkrycie i wzrost ruchu na szlakach. Widać to na poniższym wykresie.

Wykres 1 Ruch pielgrzymów na Drogach św. Jakuba



Źródło: <http://www.archicompostela.org/Peregrinos/Estadisticas/peregrinanos.htm>.

³ Treść przemówienia Jana Pawła II z 1982 roku, które zmieniło spojrzenie na szlaki jakubowe: http://www.swjakub.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=118&Itemid=87.

Na wykresie widać również bardzo wyraźny wzrost pielgrzymów w latach 1993, 1999 oraz 2004. Było to związane z obchodami roku świętego Jakuba, który wypada w latach, gdy 25 lipca (liturgiczne święto Jakuba Większego Apostoła) przypada na niedzielę. Tak zwany Rok Święty Jakubowy został ustanowiony przez papieża Kaliksta II i pierwszy raz przypadł w 1126 roku. Ostatnim takim rokiem był 2010, a kolejnym będzie 2021.

1.1. Pielgrzymowanie Drogami św. Jakuba

Nie ma jednej trasy pielgrzymek, do celu prowadzi gęsta sieć szlaków biegnących przez całą Europę. W wielu przypadkach pokrywają się one ze średniowiecznymi szlakami kupieckimi i między innymi na tej podstawie są reaktywowane. Szlak znakowany jest żółtymi strzałkami i tzw. muszlami jakubowymi.

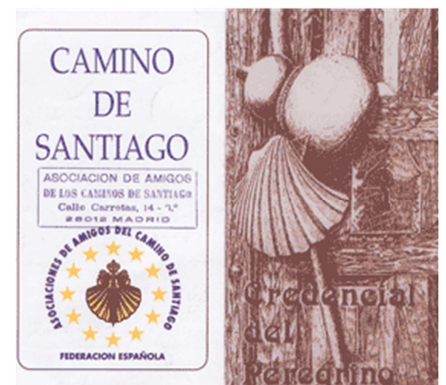
Szlaki Camino de Santiago powstawały docelowo jako drogi pątnicze prowadzące do Santiago de Compostela w Hiszpanii. Głównym założeniem uczęszczania tym szlakiem jest odbycie pielgrzymki do grobu św. Jakuba. Szlaki są przeznaczone dla indywidualnych osób lub małych grup pątników. W przeszłości odbycie pielgrzymki było często zadawane jako pokuta.

Tradycją pielgrzymowania jest rozpoczęcie pielgrzymki wyruszając sprzed własnego domu. Pielgrzymując szlakiem Camino de Santiago bardzo ważne elementy to cisza i duchowość. Każda osoba bez względu na wiek czy wyznanie może podążać tą trasą. Pielgrzymi podróżują pieszo, rowerem bądź konno, nocują w przydrożnych schroniskach, pensjonatach, hostelach i hotelach. Obok wydzwiku religijnego szlak ma także charakter ponadnarodowy i ponadkulturowy. Podążając nim, pielgrzymi uczą się tolerancji i zrozumienia, a także otwartości na inne narody. Kolejnym atutem szlaku jest możliwość poznania kulturowości i specyfiki danego kraju bądź regionu, przez który się pielgrzymuje.

Atrybutami pielgrzymy są muszla Jakubowa (małża przegrzebka *Pecten Jacobaeus*), którą powinno się przypiąć do plecaka, dodatkowo kapelusz, laska do podpierania („*Codex Calixtinus*” wyjaśnia nam jednak także jej symboliczne znaczenie: laska jest dla pielgrzymy jakby „trzecią nogą” i dlatego oznacza jego oparcie się na Trójcy Świętej), peleryna, zbiorniczek na wodę oraz „paszport” pielgrzymy. Ten ostatni to tak zwany tzw. Kredencjał (hiszp. *credencial del peregrino*), na podstawie którego udowadnia się ze przebyło się drogę św. Jakuba.

Paszport pielgrzymy to ciekawy pomysł na zapis mijanych miejscowości, ślad i pamiątka odbytej wędrówki. Pielgrzym zbiera w

Księga świętego Jakuba (łac. *Codex Calixtinus*) uznawana jest za jeden z pierwszych przewodników turystycznych. Pochodzący z połowy XII wieku bogato iluminowany rękopis dzieła przechowywany jest w archiwum katedry w Santiago de Compostela. Księga V kodeksu zawiera liczne wskazówki i informacje dla pielgrzymów podążających szlakami jakubowymi m.in. o źródłach wody pitnej czy ludziach zamieszkujących odwiedzane tereny.



Ilustracja 1 Kredencjał. Źródło: w www.caminosantiago.org.

nim pieczętąki z mijanych miejscowości, by na jej końcu, w Santiago uzyskać świadectwo przebycia szlaku św. Jakuba. Paszport ułatwia również znalezienie miejsca w schronisku na szlaku, jak i redukuje opłaty. Warto więc mieć go przy sobie przez całą podróż.⁴

Muszla – symbol Drogi św. Jakuba

Dlaczego akurat muszla? Odpowiedzi na to pytanie mogą być różne:

- bo św. Jakub był rybakiem;
- bo jest ona symbolem chrztu i zbawienia, które św. Jakub przyniósł Hiszpanii;
- bo jej "promienie" schodzą się w jednym punkcie, tak jak wszystkie *caminos* spotykają się w Santiago.

Najbardziej prawdopodobna wydaje się jednak odpowiedź najprostsza: średniowieczni pielgrzymi zbierali muszle na wybrzeżu Atlantyku jako dowód odbytej pielgrzymki.⁵

W zależności od trasy lub kraju można znaleźć je w różnych formach i kolorach, jednak zawsze są łatwe do rozpoznania jako muszle św. Jakuba wskazujące drogę do Composteli.

Ilustracja 2 Różne wersje muszli – symbolu Drogi św. Jakuba



Tak jak Camino przed kilkoma wiekami jednoczyło Europę tak powoli się do tego wraca m.in. przez wskrzeszanie szlaków jakubowych, podniesienie szlaku Camino de Santiago do rangi szlaku UNESCO a także św. Jakub uważany jest za patrona jednoczącej się Europy.

1.2. Drogi Świętego Jakuba w Polsce

**„Nie musisz jechać do Hiszpanii, aby być na Camino.
Droga zaczyna się u drzwi Twojego domu.”⁶**

W średniowieczu Camino zaczynało się na terenie współczesnej Estonii i biegło przez tereny Rzeczypospolitej, dalej do Niemiec i Francji. Do Santiago de Compostela pielgrzymowało wielu Polaków, w tym rycerze i szlachta, między innymi Jakuba Sobieski, ojciec króla Jana III Sobieskiego, odbył podróż do grobu św. Jakuba w 1611 roku. Po okresie średniowiecza podobnie jak w całej Europie, również w Polsce znaczenie szlaków zmalało.

⁴ Źródło: www.twojaeuropa.pl

⁵ Źródło: <http://santiago.defi.pl/index.php?i=porady>

⁶ Źródło: baner promocyjny stowarzyszenia Przyjaciół Dróg Świętego Jakuba w Polsce, www.camino.net.pl.

Współcześnie pierwszym ważnym impulsem do odtworzenia polskiego odcinka szlaku jakubowego była międzynarodowa konferencja naukowa „Kult Świętego Jakuba Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej” zorganizowana w Krakowie w 1998 roku. Po niej ukazała się również wystawa prezentująca drogi jakubowe w Europie. W tym okresie w krajach zachodnich, z roku na rok coraz więcej ludzi podróżowało Camino. W 2003 roku Droga św. Jakuba dotarła do granic Polski, konkretnie do Zgorzelca. Tym samym pojawiła się możliwość włączenia jakubowych szlaków w naszym kraju do sieci europejskiej.

Ilustracja 3 Mapa Dróg św. Jakuba w Polsce (stan na koniec 2012 r.)



Źródło: www.camino.net.pl, opracowanie: F. Mróz i Ł. Mróz.

Do 2010 roku w Polsce oznakowano ponad 2200 km odcinków Camino do Santiago w Polsce. Obecnie jest to już prawie 3500 km, a kolejne setki kilometrów są projektowane. Wraz z fizycznym odtwarzaniem przebiegu szlaków w przestrzeni geograficznej, idą również działania promocyjne i organizacyjne. Część z dróg jakubowych ma na przykład dedykowane strony internetowe, pełniące rolę pierwszego punktu informacji turystycznej.⁷

⁷ Przykładem może być strona internetowa Małopolskiej Drogi Świętego Jakuba: www.malopolskadroga.swjakub.pl.

Powstały też stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju Camino takiej jak „Przyjaciele Dróg św. Jakuba w Polsce” zrzeszające nieco ponad 80 osób oraz Bractwa Jakubowe m.in. w Jakubowie i Więclawicach, mające po około 50 członków. Dla porównania można dodać, że w działania stowarzyszenia zajmującego się tą tematyką w RPA zaangażowanych jest 600 członków, w Luksemburgu 200, we Flandrii 2400, a w Holandii prawie 11 tysięcy.

Szlaki w Polsce są tworzone w dużej mierze przez osoby zafascynowane nimi, które same szukają informacji, zakładają stowarzyszenia, nawiązują współpracę z parafiami jakubowymi i animują ruch turystyczny. Efektem jest coraz bardziej rozbudowana sieć dróg, a także rosnąca ilość stron internetowych dotyczących tematu Camino de Santiago. Obecnie brakuje jednak wsparcia samorządowego oraz kompleksowego podejścia do tematu organizacji i rozwoju szlaków jakubowych. Fakt powstawania niniejszego opracowania stanowi więc swego rodzaju awangardę na polskim rynku turystycznym.

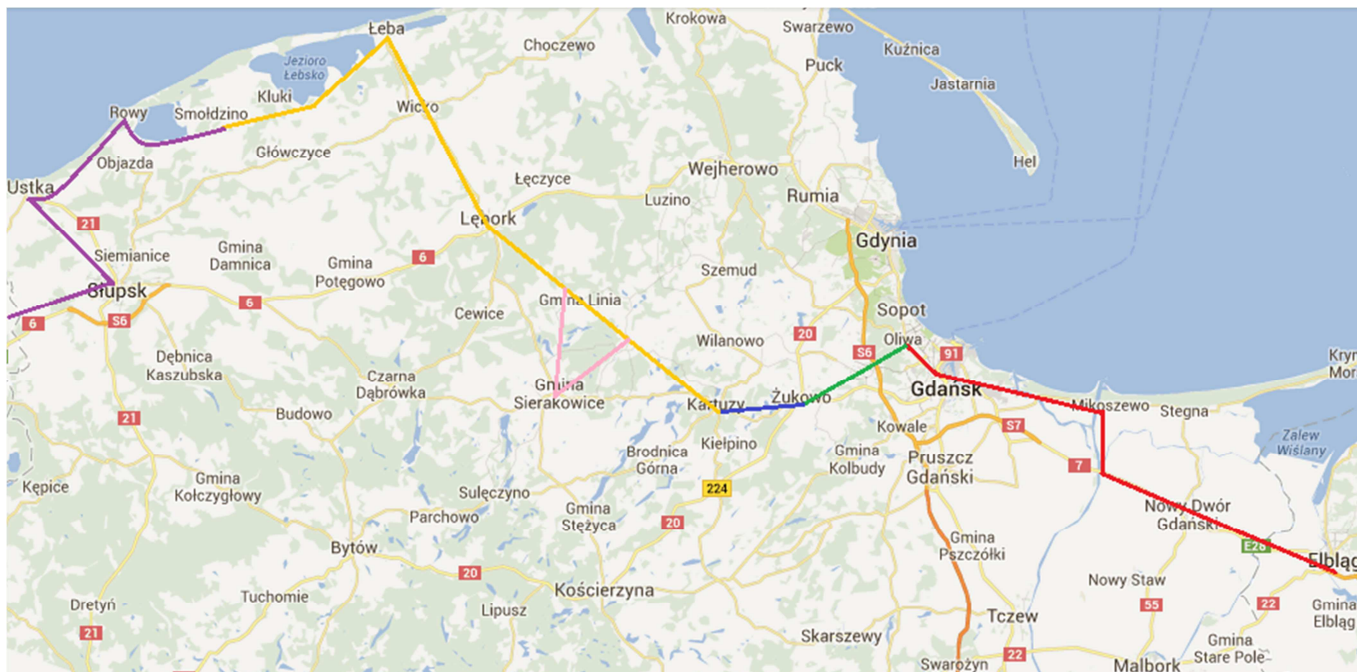
1.3. Pomorska Droga Św. Jakuba

Pomorska Droga św. Jakuba inaczej nazywana jest Camino del Norte (*Droga Północna*) lub Camino Polaco del Norte (*Droga Północnopolska*). Dawniej cała trasa zaczynała się prawdopodobnie na terenach obecnej Litwy lub Estonii, a następnie przechodziła przez obwód Kaliningradzki, Elbląg, Gdańsk, Lębork, Szczecin. Taki jest też plan reaktywowania szlaku.

Drogi Św. Jakuba na terenie województwa pomorskiego docelowo mają mieć długość ponad 700 km, a ich przebieg pozwalać na podróżowanie z wieloma alternatywami. Sieć będzie składała się z wielu dodatkowych odnóg prowadzących do istotnych kulturowo i religijnie miejsc na Pomorzu.

Podstawowy szlak PDŚJ liczy około 300 km i przebiega równoleżnikowo przez całe województwo – od Nowego Dworu Gdańskiego, po Słupsk. Obecnie oznakowane jest ok. 90 km będących częścią odcinka lęborskiego. W pierwszej kolejności kluczowe jest więc, aby cała ta trasa stanowiła jeden spójnie oznakowany i rozwijany szlak, który w przyszłości mógłby być rozszerzany o kolejne odnogi.

Ilustracja 4 Podstawowy przebieg Pomorskiej Drogi św. Jakuba w województwie pomorskim



Legenda:

Gdańska Droga św. Jakuba

Żukowska Droga św. Jakuba

Kartuska Droga św. Jakuba

Sierakowicka Droga św. Jakuba – Pętla Sierakowicka (alternatywna odnoga)

Lęborska Droga św. Jakuba

Słupska Droga św. Jakuba

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.maps.google.pl oraz www.re-create.pl.

Pomorska Droga św. Jakuba na terenie województwa pomorskiego, w swoim głównym przebiegu, składa się z pięciu odcinków:

- Gdańskiej Drogi św. Jakuba,
- Żukowskiej Drogi św. Jakuba,
- Kartuskiej Drogi św. Jakuba,
- Lęborskiej Drogi św. Jakuba,
- Słupskiej Drogi św. Jakuba.

Drogi te zostały podzielone na mniejsze odcinki od kilkunastu do kilkudziesięciu kilometrów tak, aby odpowiadały długością trasie jednodniowego marszu. Odcinki kończą się i zaczynają w miejscowości, w której pielgrzym będzie miał możliwość zjedzenia posiłku i znalezienia noclegu. W większości z nich znajdują się też miejsca kultu religijnego – kościoły, kaplice i inne.

Oprócz wymienionych powyżej pięciu dróg, w województwie planowane jest poprowadzenie dodatkowych odnóg:

- Sierakowickiej Drogi św. Jakuba (tzw. Pętli Sierakowickiej) – stanowiącej alternatywę dla fragmentu odcinka lęborskiego,
- Wejherowskiej Drogi św. Jakuba – stanowiącej północną odnogę odcinka lęborskiego,
- Człuchowskiej Drogi św. Jakuba – będącej południową alternatywą dla głównego biegu Drogi Pomorskiej,
- Pelplińskiej Drogi św. Jakuba – łączącej Drogę Gdańską i Człuchowską,
- łącznika z Polską Drogą św. Jakuba – biegnącego od Pelplina do Torunia.

Poniżej opisano każdą z dróg będących częścią sieci Dróg Świętego Jakuba w województwie pomorskim, wskazując ich przebieg, dystans oraz najważniejsze punkty na szlaku.

Gdańska Droga św. Jakuba

- Długość: 77 km
- Początek: Elbląg
- Koniec: Gdańsk
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Elbląg – Nowy Dwór Gdański (21,9 km)
 - 2) Nowy Dwór Gdański – Niedźwiedzica (13,8 km)
 - 3) Niedźwiedzica – Sobieszewo (18,4 km)
 - Droga alternatywna – Niedźwiedzica -Stróża – Wiślinka – Sobieszewo (18,1 km)
 - 4) Sobieszewo - Gdańsk, Kościół Św. Jakuba (13,7 km)
 - 5) Gdańsk, Kościół Św. Jakuba - Gdańsk Oliwa, Katedra (9,2 km)
- Główne atrakcje:
 - Bulwar Zygmunta Augusta w Elblągu
 - Żuławski Park Historyczny w Nowym Dworze Gdańskim
 - Żuławska Kolej Dojazdowa z Nowego Dworu do Stegny, Mikoszewa (prawy brzeg Wisły) i Sztutowa
 - Przeprawa promowa na Wiśle (Świbno-Mikoszewo)
 - Plaża w Sobieszewie
 - Stare Miasto w Gdańsku
 - Centrum Hewelianum
- Kościoły Jakubowe:
 - Kościół pw. Św. Jakuba w Tui
 - Kościół pw. Św. Jakuba w Niedźwiedzicy
 - Kościół św. Jakuba w Gdańsku na Starym Mieście
 - Kościół Św. Jakuba w Gdańsku Oliwie

Żukowska Droga św. Jakuba

- Długość: 19,7 km
- Początek: Gdańsk
- Koniec: Żukowo
- Przebieg (poszczególne odcinki): jeden odcinek z Gdańska Oliwy do Żukowa (19,7 km)

Kartuska Droga św. Jakuba

- Długość: 24,6 km
- Początek: Żukowo
- Koniec: Sianowo
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Żukowo – Kartuzy (12,8 km)
 - 2) Kartuzy – Sianowo (11,8 km)
- Główne atrakcje:
 - Kościół Wniebowzięcia NMP i zespół klasztorny w Żukowie
 - Zespół poklasztorny w Kartuzach
 - Muzeum Kaszubskie w Kartuzach
 - Pojezierze Kaszubskie
 - Sanktuarium Królowej Kaszub w Sianowie
- Kościoły Jakubowe:
 - Kościół św. Jakuba Apostoła w Dzierżążnie

Lęborska Droga św. Jakuba

- Długość: 100,5 km
- Początek: Sianowo
- Koniec: Smołdzino
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Sianowo - Linia (14,9 km)
 - 2) Linia – Lębork (20,1 km)
 - 3) Lębork – Łebień (12,8 km)
 - 4) Łebień – Łeba (19,6 km)
 - 5) Łeba – Izbica (15,9 km)
 - 6) Izbica – Smołdzino (17,2 km)
- Główne atrakcje:
 - Sanktuarium Królowej Kaszub w Sianowie
 - Kaszubski Park Miniatur w Stryszej Budzie
 - Średniowieczne mury obronne i zamek w Lęborku
 - Słowiński Park Narodowy
- Kościoły Jakubowe:
 - Kościół św. Jakuba Apostoła w Lęborku
 - Kościół św. Jakuba Apostoła w Łebie

Słupska Droga św. Jakuba

- Długość: 75,3 km
- Początek: Smołdzino
- Koniec: Pałowo
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Smołdzino – Rowy (21,5 km)
 - Smołdzino – Słupsk - droga alternatywna (28,7 km)
 - 2) Rowy – Ustka (18,4 km)
 - 3) Ustka – Słupsk (18,2 km)
 - 4) Słupsk – Pałowo (17,2 km)

- Główne atrakcje:
 - Słowiński Park Narodowy
 - Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach
 - Wieża Widokowa na górze Rowokół w Smołdzinie
 - Latarnia Morska w Ustce
 - Zagroda Albrechta w Swołowie
 - Zamek Książąt Pomorskich w Słupsku (kompleks zabudowań Muzeum Pomorza Środkowego)
 - Wieża Ratusza Miejskiego w Słupsku
 - Kościół Mariacki w Słupsku
 - Kościół św. Jacka w Słupsku

Sierakowicka Droga św. Jakuba – Pętla Sierakowicka

- Droga stanowi alternatywę dla odcinka numer 1 Drogi Lęborskiej z Sianowa do Linii
- Długość: 27,5 km
- Odcinek dwukierunkowy: Mirachowo – Sierakowice – Linia (lub Linia – Sierakowice – Mirachowo)
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Mirachowo - Sierakowice (11,5 km)
 - 2) Sierakowice - Linia (16 km)
- Główne atrakcje:
 - Ołtarz papieski w Sierakowicach
 - Kaszubski Park Krajobrazowy
 - Rezerwat Przyroda „Zamkowa Góra” (223 m n.p.m.)

Wejherowska Droga św. Jakuba – droga projektowana

- Długość: 47,1 km
- Początek: Mechowo
- Koniec: Sianowo
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Mechowo – Wejherowo (15,4 km)
 - 2) Wejherowo – Sianowo (31,7 km)
- Główne atrakcje:
 - Groty Mechowskie
 - Kalwaria Wejherowska
 - Kościół św. Anny w Wejherowie z koronowanym obrazem Matki Boskiej Wejherowskiej
 - Pałac Przebendowskich i Keyserlingków (siedziba Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej)
 - Sanktuarium Królowej Kaszub w Sianowie
- Kościoły Jakubowe:
 - Kościół pw. Św. Jakuba i św. Mikołaja w Mechowie

Człuchowska Droga św. Jakuba – droga projektowana

- Długość: 189,7 km

- Początek: Pelplin
- Koniec: Polanów
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Pelplin – Lubichowo (23,7 km)
 - 2) Lubichowo – Śliwice (23,5 km)
 - 3) Śliwice – Tuchola (27 km)
 - 4) Tuchola – Człuchów (40 km)
 - 5) Człuchów – Polanów (75,5 km)
- Główne atrakcje:
 - Bazylika Katedralna p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Pelplinie
 - Opactwo Cystersów w Pelplinie
 - Góra i krzyż Jana Pawła II w Pelplinie
 - Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie – Tucholski Park Krajobrazowy
 - Zamek w Człuchowie
 - Święta Górka (zwana Świętą Górą Polanowską)
- Kościoły Jakubowe:
 - Kościół pw. Św. Jakuba w Ostrowitem
 - Kościół pw. Św. Jakuba w Lubichowie
 - Kościół pw. Św. Jakuba w Tucholi
 - Kościół pw. Św. Jakuba w Człuchowie

Pelplińska Droga św. Jakuba – droga projektowana

- Długość: 64,1 km
- Początek: Żukowo
- Koniec: Pelplin
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Żukowo – Kłodawa (26,9 km)
 - 2) Kłodawa – Pelplin (37, 2 km)
- Główne atrakcje:
 - Pałac w Leźnie
 - Bazylika Katedralna p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Pelplinie
 - Opactwo Cystersów w Pelplinie
 - Góra i krzyż Jana Pawła II w Pelplinie
- Kościoły Jakubowe:
 - Kościół parafialny pw. św. Jakuba w Kłodawie

Łącznik z Polską Droga św. Jakuba – droga projektowana

- Długość: 101,7 km
- Początek: Pelplin
- Koniec: Niewieścín
- Przebieg (poszczególne odcinki):
 - 1) Pelplin – Smętowo Graniczne (24 km)
 - 2) Smętowo Graniczne – Dragacz (30,9 km)
 - 3) Dragacz – Niewieścín (46,8 km)

Jak z Pomorza dojść do Santiago de Compostela?

Pomorska Droga Św. Jakuba jest jednym z najbardziej wysuniętych na północny-wschód szlaków jakubowych, tak więc droga do Santiago de Compostela znajdujące się na południowo-zachodnim krańcu Europy jest wyjątkowo długa. Aby dotrzeć do Santiago z Pomorza mamy wiele opcji. Najkrótsza przebiega przez Rostock (Niemcy), Kolonię (Niemcy), Trewir (Niemcy), Vezelay (Francja), Saint Jean- Pied-de-Port (Francja), Logroño (Hiszpania), Burgos (Hiszpania) i León (Hiszpania).

Szacunkowa długość drogi z Pomorza do Santiago:

- Droga Pomorska – 640 km
- Via Baltica – 770 km
- Osnabruck- Beyenburg – 220 km
- Beyenburg – Kolonia – 60 km
- Kolonia –Trier – 350 km
- Trier- Luksemburg- Toul- Dijon- Vezelay – 450 km
- The Vézelay Route (Vezelay – Santiago de Compostela) – 1700 km

Razem: ok. 4200 km.

2. Droga Świętego Jakuba w Europie jako produkt turystyczny

Drogi Świętego Jakuba rozwijane są w Europie od początku lat 90. ubiegłego wieku. Sieć oznakowanych szlaków jest zatem stosunkowo gęsta w porównaniu z Polską. Do krajów najintensywniej odtwarzających Camino de Santiago należą przede wszystkim Hiszpania, Francja i Niemcy. Na poniższej mapie Europy przedstawione zostały najważniejsze z dróg jakubowych.

Ilustracja 5 Drogi św. Jakuba w Europie



Źródło: www.camino.net.pl.

Analizując Drogę Świętego Jakuba jako produkt turystyczny, konieczne jest w pierwszej kolejności wskazanie na definicję produktu turystycznego. Najogólniejsza i najczęściej stosowana definicja mówi, że jest to **zestaw materialnych i niematerialnych składników dostępnych na rynku, umożliwiających realizację wyjazdu turystycznego**.⁸ Kompleksowym produktem z punktu widzenia turysty, będzie zatem pakiet wszystkich dóbr i usług, z których korzysta on podczas odbywania podróży. To podejście ma o tyle silne umocowanie rynkowe, gdyż turysta swój wyjazd zazwyczaj

⁸ Źródło: Piotr Zmyślony, Agnieszka Niezgodna, *Popyt turystyczny. Uwarunkowania i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2003.

traktuje jako spójną całość, tak więc poszczególne dobra czy usługi nabywane w jego trakcie mają charakter komplementarny.

W przypadku wszystkich Dróg Świętego Jakuba do najistotniejszych składników produktu należą takie elementy jak:

- oznakowane i dobrze przygotowane szlaki – przede wszystkim piesze i rowerowe,
- obiekty sakralne, miejsca kultu religijnego,
- obiekty noclegowe (np. schroniska, hostele i domy pielgrzyma),
- obiekty gastronomiczne,
- usługi dodatkowe np. transport bagażu, wypożyczenie i serwis roweru, przewodnictwo,
- miejsca postojowe i piknikowe,
- imprezy kulturalne,
- walory widokowe i przyrodnicze.

W analizowanych krajach europejskich zarządzaniem i promocją DŚJ najczęściej zajmują się różnego rodzaju organizacje pozarządowe (np. stowarzyszenia czy fundacje), które prowadzą działalność pożytku publicznego. W dużej mierze, właśnie od istnienia tego typu dedykowanego podmiotu zależy stan zagospodarowania podlegającego fragmentu DŚJ. Często istotny wkład w działalność tych organizacji mają lokalne władze. Na końcu niniejszego dokumentu zamieszczony został załącznik wskazujący na najważniejsze organizacje tego typu działające w krajach zachodnich.

Oprócz tworzenia podstawowych udogodnień dla pielgrzymów, ważne jest zbudowanie oferty usług, które zaspokoją ich potrzeby. W badanych krajach Europy Zachodniej poszczególne elementy produktu często są dostępne w postaci pakietowej oferty oferowanej przez prywatne firmy. W wynikach analizy opisanych w niniejszym rozdziale, wyszczególniono pakiety tego typu dostępne w czterech krajach: **Hiszpanii, Portugalii, Francji i Niemczech**. Idea pielgrzymowania Camino rozwijana jest tam od lat 90., oferta produktowa jest więc relatywnie dojrzała i spotyka się z dużym zainteresowaniem rynkowym. Może stanowić zatem dobry benchmark dla Pomorskiej Drogi św. Jakuba. Oprócz oferty pakietów turystycznych dostępnych na tych rynkach wskazano również na wybrane, ciekawe wydarzenia, których tematyka poświęcona jest Camino de Santiago.

2.1. Hiszpania

Hiszpańskie odcinki Camino de Santiago cieszą się największą popularnością. Wiąże się to głównie z tym, że to właśnie tutaj jest główny cel wędrowki – grób św. Jakuba oraz fakt, że przebycie ostatnich 100 km jest poświadczane certyfikatem. W 1993 roku Szlaki Jakubowe zostały wpisane w Hiszpanii na listę UNESCO.

Drogi św. Jakuba w języku hiszpańskim: *Camino de Santiago*, w języku baskijskim: *Done Jakue Bidea*, w języku galicyjskim: *O Camiño de Santiago*.

Ilustracja 6 Mapa szlaków jakubowych w Hiszpanii



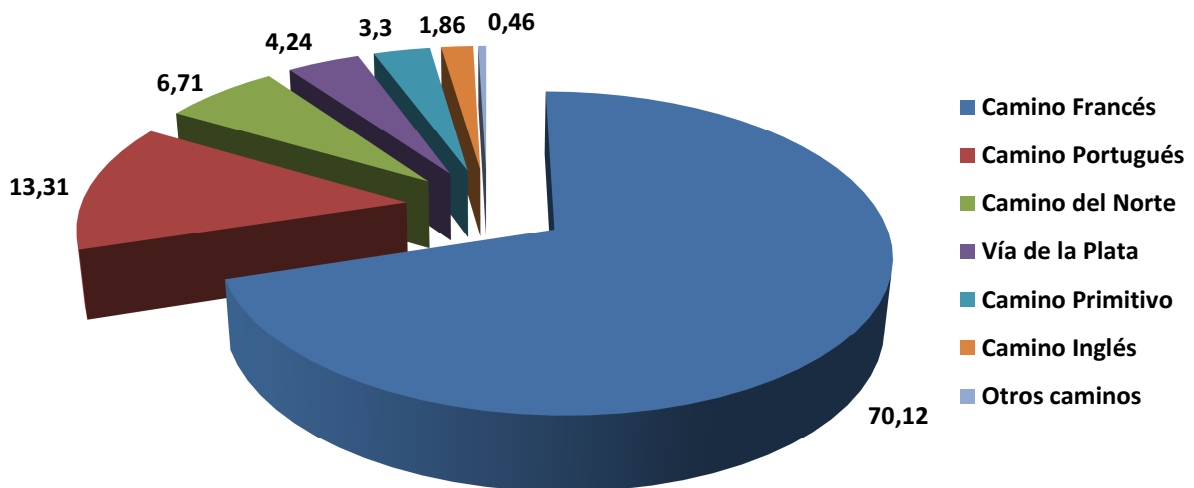
Źródło: http://www.caminodesantiago.pl/index.php?action=show_guide_summary.

Najpopularniejszy wśród pielgrzymów odcinek w Hiszpanii, a zarazem w całej Europie, to Camino Frances (na powyższej mapce zaznaczony kolorem pomarańczowym). Wbrew swojej nazwie, która oznacza „Drogę Francuską”, 98% trasy znajduje się na terenie Hiszpanii (ok. 800km – z Saint Jean Pied de Port lub Roncesvalles do Santiago de Compostela). Jest to podstawowa droga, którą najczęściej wybierają pielgrzymi z całego świata, przejście jej całej zajmuje około 5 tygodni. W poniższym zestawieniu zawarto wszystkie najważniejsze hiszpańskie DŚJ.

Tabela 1 Zestawienie Dróg św. Jakuba w Hiszpanii

NAZWA ODCINKA	DŁUGOŚĆ	GŁÓWNE ATRAKCJE
Camino Frances	Ok. 800 km	Ważne katedry i opactwa w Pampelunie, León, Astordze i Santiago, dodatkowo małe katedry, kościoły, historyczne pomniki.
Camino del Norte lub Camino de la Costa	765 km	Sakralna architektura w wielu miejscach, stare centra miast: Bilbao, Hondarribia, Avilés.
Camino Primitivo – La ruta Interior	369 km	Oviedo: Katedra, 3 przedromańskie kościoły na obrzeżach, monastyr w Cornellana i Obona, stary szpital dla pielgrzymów, górskie krajobrazy.
Camino de la Plata	Ok. 1000 km	Architektura sakralna. Zabytki w centrach miast: Seville, Alicante, Zamorze.
Camino Vasco	Ok. 260 km	Wybrzeże w zatoce i zabytkowa zabudowa San Sebastian.
Camino Finisterra	89 km	Typowa architektura, krajobrazy, zabudowa, małe kościoły.
Camino Aragonés	245 km	
Camino Ingles	Ok. 110 km	La Coruna, Ferrol, Xubia, Neda.

Wykres 2 Popularność poszczególnych odcinków Dróg Św. Jakuba (w %)



Źródło: <http://www.peregrinossantiago.es/esp/wp-content/uploads/informes/peregrinaciones2012.pdf>.

Powyższy wykres przedstawia popularność jaką cieszą się poszczególne odcinki Camino. Najczęściej uczęszczanym odcinkiem jest Camino Francés, kolejnym Camino Portugues, dalej Camino del Norte. Pierwsze trzy odcinki cieszą się dużą popularnością ze względu na to, iż podążając tymi szlakami dotrze się prosto do Santiago de Compostela czyli celu wędrówki. Przemierzając ostatnie 100 km na pieszo jednym z tych szlaków, po dotarciu do Santiago otrzymuje się tzw. compostelkę, czyli certyfikat ukończenia Drogi Św. Jakuba. Ponad 70% pielgrzymów, którzy wybierają Camino Francés to w dużej mierze osoby korzystające z wycieczek zorganizowanych. Ich oferta w Internecie jest bardzo duża – z wielu krajów i w zróżnicowanym standardzie. Sporą popularnością wśród ofert biur podróży cieszy się również odcinek Camino Portugues. W poniższej tabeli opisano przykładowe oferty produktowe w Hiszpanii.

Tabela 2 Przykłady ofert produktowych w Hiszpanii

Podmiot oferujący	Zakres oferty	Sposób komercjalizacji Cena i grupa docelowa
Marly Camino http://marlycamino.com	<p>Oferta biura obejmuje 6 różnych możliwości wypoczynku w ramach Camino de Santiago oraz możliwość organizacji indywidualnej podróży przy zgłoszeniu min 4 osób.</p> <p>Oferty są zaprojektowane z myślą o osobach, które oprócz chęci przebycia Camino de Santiago oczekują całego pakietu turystycznego. W ramach każdej z ofert korzystający otrzymują:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zakwaterowanie w wysokiej klasy hotelach – w zależności od opcji: dworki wiejskie, 4* hotele, 5* hotele, Paradory; - pełne wyżywienie, łącznie z przekąskami w ciągu dnia; - anglojęzycznego przewodnika; - telefon komórkowy działający w Hiszpanii; - transport bagażu; 	<p>Sprzedaż:</p> <ul style="list-style-type: none"> - strona www - biuro podróży w Madrycie <p>Cena: od 1690 do 4300 euro</p> <p>Grupa docelowa: Turysta wymagający Wiek: 35+</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - niezbędnik pielgrzyma; - mapę całej trasy Camino de Santiago oraz odcinka, który jest przedmiotem oferty; - zwiedzanie z przewodnikiem większych miast na trasie; - oprawę fotograficzną; - opiekę medyczną. <p>Dodatkowo, każda oferta zawiera elementy dla siebie charakterystyczne. Przykładowo oferta North Gourmet Camino zakłada oprócz noclegu w wysokiej klasy hotelach 5* oraz schroniskach, posiłki w renomowanych restauracjach m.in. wyróżnionymi gwiazdkami Michelina.</p> <p>Każdy wyjazd wieńczy otrzymanie certyfikatu przebycia Camino de Santiago.</p>	
<p>Fresco Tours</p> <p>http://www.frescotours.com</p>	<p>Biuro podróży specjalizujące się w wycieczkach do Hiszpanii. Biuro oferuje 5 różnych wycieczek, w tym 2 dotyczą Camino de Santiago.</p> <p>- Camino de Santiago Tour - 10 dni / 9 nocy Dziennie pokonywane odległości od 5 – 25 km, a łącznie ok. 160 km. Cena: 2200 euro od osoby. Wszystkie posiłki są wliczone w cenę. Posiłki: w trakcie dnia oferują przekąski składające się z regionalnych świeżych produktów. Obiady są serwowane w wybranych restauracjach, które zostały dobrane również pod kątem atmosfery i obsługi, a nie jedynie jedzenia. W ramach oferty klienci mają zapewniony transport bagaży oraz dojazdy do miejsc zakwaterowania. Wycieczki są organizowane maksymalnie w grupach 14-osobowych. Istnieje możliwość pokonywania odcinków samodzielnie lub pod opieką pilota/przewodnika. Przewodnikami są osoby, które mieszkają na stałe w Hiszpanii, znają ten kraj bardzo dobrze. Trasa jest przygotowana w taki sposób, aby na zakończenie otrzymać certyfikat przebycia Camino de Santiago. Wszystkie wycieczki w terminie od czerwca do września 2013 są już wykupione.</p> <p>- A Fresco Start Camino – oferta zindywidualizowana, dla osób, które oczekują noclegów wyższego standardu oraz nie są zainteresowane marszem w grupie. Szacunkowa cena: 1000 euro od osoby.</p>	<p>Sprzedaż: Strona www Biuro podróży w Bilbao</p> <p>Cena 1000-2200 E</p> <p>Grupa docelowa: Grupa osób dość wymagających, Klient indywidualny, rodzinny Wiek: 35 +</p>
<p>On Foot in Spain Walking Tours & Hiking Educational Adventures</p> <p>www.onfootinspain.com</p>	<p>W ofercie znajdują się 2 propozycje:</p> <p>- Camino de Santiago: Od Roncesvalles (Navarra) – 11 dni / 161,4 km Cena (3075€) obejmuje: zakwaterowanie, 3 posiłki dziennie, wstępy, opieka przewodnika, przewóz bagaży w trakcie wędrówki, transport podczas wycieczki. Dzielne dystanse do 20 km.</p> <p>- Compostela – od Leon. 7 dni / 105 km Cena (1750€) obejmuje: opiekę przewodnika, przewóz bagaży, transport podczas wycieczki, nocleg, posiłki, paszport pielgrzyma, mapa z dziennymi odcinkami</p>	<p>Sprzedaż: strona www</p> <p>Cena: 1750-3075 € od osoby</p> <p>Grupa docelowa: Turyści bardziej wymagający, chcący aktywnie wypocząć</p>

	<p>trasy i opis, opłaty za wstępy. Dzielne dystanse do 30 km.</p> <p>Wycieczki odbywają się w grupach od 7 do 15 osób. Obie propozycje wyjazdu na rok 2013 już są wyprzedane, istnieje możliwość rezerwacji miejsc na wycieczki w 2014.</p>	
<p>Nativa Unique travel in Spain http://nativatravel.wordpress.com</p>	<p>Camino de Santiago 9 dni/8 nocy. Noclegi w hotelach 3-5*. Szczegóły oferty są indywidualnie dostosowywane do wymagań klienta.</p>	<p>Sprzedaż: strona www, biuro w Burgos Cena jest dostosowywana indywidualnie do klienta</p>
<p>Pilgrim Pathways http://www.pilgrimpathways.com</p>	<p>Camino na rowerze The Camino de Santiago z Pampeluny – 15 dni / 754 km, dziennie ok. 58 km Cena obejmuje: zakwaterowanie w 3-4* hotelach, transport bagaży, wyżywienie, pakiet informacyjny, ubezpieczenie podróżne, wypożyczenie roweru, paszport pielgrzyma, mapa z dziennymi odcinkami trasy i ich opis.</p> <p>Camino w grupie - w ofercie wycieczki 9, 16 i 35 dniowe, podczas których pokonuje się odpowiednio odległość 156, 319 lub 765 km</p> <p>Camino na piecho - oferta sprzedawana indywidualnie, obejmująca przede wszystkim zakwaterowanie, wyżywienie oraz transfer bagaży; dostępne różne warianty, trasy i odległości</p>	<p>Sprzedaż: biuro w Pampelunie Cena: od 422 do 2467 euro Grupa docelowa: turysta aktywny</p>
<p>Tee Travel http://www.tee-travel.com</p>	<p>Zróżnicowana oferta, dostępne różne trasy oraz różne długości i warianty przejścia Camino.</p>	<p>Sprzedaż: strona www Cena: zróżnicowane Grupa docelowa: turysta aktywny, wymagający</p>
<p>Reserva tu Camino http://www.reservatucamino.com</p>	<p>Zróżnicowana oferta, wycieczki od 1-dniowych po wielotygodniowe. Przykładowo: - Camino Frances – 39 dni / 45- 2890 E Zakwaterowanie (noclegi klasa turystyczna, z łazienkami), wyżywienie, transport bagaży, ubezpieczenie + dodatkowe elementy w zależności od typu wycieczki m.in. wynajęcie rowerów, dodatkowy transfer, wynajem koni. - Camino Portugues – 8 dni / 540 -700 E Zakwaterowanie (noclegi klasa turystyczna, z łazienkami), wyżywienie, transport bagaży, ubezpieczenie, opieka przewodnika.</p>	<p>Sprzedaż: strona www Cena: zależna od oferty Grupa docelowa: oferta dostosowana jest do różnych osób i ich możliwości i preferencji.</p>
<p>Jacotrans http://www.jacotrans.com</p>	<p>Firma oferująca transfer bagaży dla pielgrzymów oraz inne usługi, jak przewóz rowerów, dostarczanie części do rowerów lub innego potrzebnego ekwipunku czy też wynajem plecaków dla podróżnych.</p>	<p>Sprzedaż: telefonicznie</p>
<p>Bicigrino http://www.bicigrino.info</p>	<p>Wypożyczalnia rowerów, transport rowerów i bagaży (Istnieje możliwość wykupienia transportu rowerów z wybranych krajów na szlak Camino), oferta zakwaterowania w miejscach na trasie takich jak schroniska i hostele. Dostępna także informacyjna aplikacja mobilna oraz internetowy sklep rowerowy.</p>	<p>Sprzedaż: strona www Cena: zależna od rodzaju oferty, wypożyczenie roweru ok. 225 euro/tydzień. Grupa docelowa: turysta aktywny</p>
<p>Bike Spain http://www.bikespain</p>	<p>Hiszpania rowerem, oferta z przewodnikiem lub bez. - Przykładowo: 7 dni / 830 euro. Cena obejmuje:</p>	<p>Sprzedaż: strona www Cena: 830 – 1863 euro</p>

.info	Zakwaterowanie 3-4* hotele, śniadania, obiady, lunche, transfer bagaży, transfer na wycieczki, wypożyczenie rowerów, opiekę przewodnika, ubezpieczenie.	Grupa docelowa: dla osób skierowanych na aktywną turystykę
Cycle Fiesta http://www.cyclefiesta.com	Rowerem z Leon do Santiago de Compostela – 8 dni z 770 euro. Cena obejmuje: Zakwaterowanie, śniadania, transfer bagaży, szczegółowe informacje dotyczące dziennych odcinków trasy, mapę. Istnieje możliwość wynajęcia rowerów	Sprzedaż: strona www Cena: 770 E Grupa docelowa: turysta aktywny
Turnride http://www.tournride.com	Możliwość wynajęcia rowerów z różnych miejsc w Hiszpanii. W zestawie sakwy na rowery oraz inne niezbędne elementy ekwipunku jak np. bidon. Na stronie dostępna także wyszukiwarka miejsc noclegowych.	Sprzedaż: strona www Cena: zależna od oferty, np. wynajęcie roweru na 6 dni za 170 euro. Grupa docelowa: turysta aktywny
Cycling through the centuries http://cycling-centuries.com	Bogata oferta wycieczek rowerowych po Hiszpanii, Portugalii i Francji. Zarówno gotowe pakiety jak i indywidualnie tworzone oferty. Przykładowa oferta: 8 dni / 3190 E 14 dni / 4290 Zakres oferty: wypożyczenie rowerów, opieka dwujęzycznego przewodnika, otrzymywanie codziennie informacji z planem dnia i mapą trasy, śniadania, obiady, nielimitowane przekąski, owoce i woda, zakwaterowanie (4-5* hotele), transport bagaży, wodoodporny plecak, zestaw naprawczy do roweru, powitalne drinki, wstępy i wszelkie dodatkowe opłaty.	Sprzedaż: strona www Cena: w zależności od wybranej oferty Grupa docelowa: Turysta aktywny, wymagający
International courses at the University of Santiago de Compostela http://cursosinternacionais.usc.es	Możliwość odbycia kursu języka hiszpańskiego (1, 2 lub 3-tygodniowego), połączonego z poznawaniem kultury Hiszpanii oraz wyprawą ostatnim odcinkiem Camino.	Cena: od 1500 E Grupa docelowa: turysta zorientowany na zdobywanie nowej wiedzy, uczniowie, studenci
Academia Iria Flavia http://ifspanish.com	Kurs języka hiszpańskiego akredytowany przez instytut Cervantesa, odbywający się w Santiago i połączony z przejściem szlaku.	Sprzedaż: Cena : Grupa docelowa: turysta aktywny, zorientowany na zdobywanie nowej wiedzy, uczniowie, studenci
Oferta „Sztuka na szlaku Camino” http://programacion.xacobeo.es/en/events/curso-viaje-el-arte-en-el-camino-de-santiago	Kurs – wycieczka „Sztuka na szlaku Camino”. Patronowane przez Uniwersytet w Elche. Wprowadzenie pielgrzymów w tematykę Camino, podkreślenie jak ważnym jest szlakiem, pokazanie Camino jako szlaku artystycznego. Kurs można odbyć w ramach przedmiotu na uniwersytecie.	Cena: 275 euro Grupa docelowa: studenci
Bravobike http://www.bravobike.com	Organizowanie wycieczek rowerowych.	Sprzedaż: strona www, biuro w Madrycie Cena: w zależności od oferty Grupa docelowa: turysta aktywny

Źródło: opracowanie własne.

Wydarzenia

W Hiszpanii odbywa się najwięcej wydarzeń animujących Drogi Świętego Jakuba. Zdecydowana większość z nich podejmowana jest przez organizację *Xacobeo* działającą w Galicji. Poniżej wymieniono przykłady wydarzeń, które *Xacobeo* zainicjowała lub w których brała udział:

- El *Festival de Cine y Televisión Camino de Santiago* – Festiwal Kina i Telewizji Camino de Santiago (pierwsza edycja 3-7 czerwca 2013).⁹
- El *Concurso Compostelae* – konkurs na projekt koszulki pielgrzyma do Santiago (8-22 marca 2013).
- Inicjatywa sadzenia drzew przy DŚJ w Galicji.
- Międzynarodowy Kongres na temat Pielgrzymek na świecie w Santiago de Compostela – organizowana przez *Xacobeo* wspólnie z Światową Organizacją Turystyki.
- 25-lecie Camino de Santiago jako Pierwszej Trasy Kulturowej w Europie:
 - „*Memoria de Peregrinación. Camino de Santiago Primer Itinerario Cultural Europeo*” – wystawa w Muzeum Pielgrzymek o nazwie “Wspomnienia z Pielgrzymek”.
 - Panel dyskusyjny w auli Królów Katolickich zatytułowany „Drogi do Santiago w Hiszpanii i Europie 25 lat po deklaracji z Saint Jacques”.
 - Wyświetlenie filmu „*The Way*” w *el Salón Teatro*.
- Zapraszanie znanych osób do przejścia odcinków trasy.
- Udział *Xacobeo* w targach katolickich w Meksyku; udział w targach podróży i turystyki międzynarodowej w Szwecji; targi w Norwegii, Kolumbii, Brazylii, Kanadzie.
- Podróż promocyjna do Brazylii, cykl rozmów, konferencji i kursów oraz udział w wydarzeniach organizowanych z okazji VI Krajowego Zgromadzenia Pielgrzymów do Santiago de Compostela w Brazylii; podróż promocyjna do USA na Zgromadzenie Pielgrzymów; podróż promocyjna do Australii.
- Wystawy fotografii i sztuki dotyczącej Camino np. w Hamburgu, Melbourne, Paryżu, Utrechcie.
- Konkursy związane z Camino m.in. literackie np. opisywanie doświadczeń z DŚJ.
- Cykl *Galicja Classics* – występy muzyków klasycznych z Galicji.

Wiele na temat działań animujących, podejmowanych w Hiszpanii przez organizacje o zasięgu regionalnym, dowiedzieć się można z wyników ankiety, przeprowadzonej w poszczególnych regionach przez Hiszpańską Federację Przyjaciół Camino de Santiago. I tak w 2012 roku w co najmniej pięciu regionach zorganizowano konkursy fotograficzne, a w więcej niż trzech konkursy literackie. Kilka stowarzyszeń przeprowadziło także innego rodzaju konkursy. Na terenie całego kraju odbyło się wiele konferencji związanych z DŚJ, można było podziwiać dużą liczbę wystaw, a także uczestniczyć w uroczystościach podczas obchodów *Festividad del Apóstol* (Święta Apostoła). Oprócz tego miały miejsca liczne koncerty, przedstawienia, spotkania, projekcje filmów czy warsztaty.¹⁰

⁹ www.caminodesantiagofestival.es

¹⁰ <http://www.caminosantiago.org/cpperegrino/asociaciones/campanual.asp>, [04.04.2013]

2.2. Portugalia

To tutaj zaczyna się drugi pod względem popularności szlak Camino. Prawie 14 % pielgrzymów wybiera właśnie tę drogę, aby dotrzeć do Santiago. Częściowo jest to spowodowane tym, iż pokonując ostatnie 100 km tej drogi można otrzymać “compostelkę” czyli certyfikat zaświadcający o przebyciu drogi św. Jakuba. Camino Portugues jest w większości dobrze oznakowana, jednakże w niektórych miejscach trasa wyznaczona jest wzdłuż ruchliwych dróg samochodowych.

Przebieg Camino Portugues: Lizbona – Santiago de Compostela, 625 km, czas przejścia ok. 25 dni.

Ilustracja 7 Droga św. Jakuba w Portugalii – Camino Portugues



Źródło: www.caminoways.com

Najpopularniejsze oferty z Portugalii to wycieczki obejmujące ostatnie 100 km szlaku *Camino Portugues*, czyli Tui – Santiago de Compostela. W zasadzie odcinek ten powinien być uznawany jako oferta Hiszpanii ponieważ Tui znajduje się na granicy hiszpańsko- portugalskiej.

Tabela 3 Przykłady ofert produktowych w Portugalii

Oferta produktowa	Zakres oferty	Sposób komercjalizacji Cena i grupa docelowa
Portugal Walks http://portugalwalks.com	Oferta wycieczek pieszych. Przykładowo: Walking Pilgrimage to Santiago De Compostela – 9 dni / 100 km Cena 875€ obejmuje: noclegi i wyżywienie (śniadania i obiady), przewóz bagaży, opiekę przewodnika.	Grupa docelowa: turysta aktywny
Portugal Bike http://www.portugalbike.com	Wypożyczalnia rowerów oraz zorganizowane wycieczki rowerowe. W ofercie wycieczka do Santiago z Guimaraes w Portugalii. Wycieczka 5, 6 lub 7 dniowa na dystansie 216 km z przewodnikiem lub bez. W cenie noclegi, śniadania, obiady, przekąski i pikniki na trasie, woda, transport bagaży, transfery na lotnisko, serwis rowerów, ubezpieczenie oraz paszport pielgrzyma. Noclegi w większości w hotelach o standardzie 4*.	Sprzedaż: strona www Cena: od 1570 do 2130 € Grupa docelowa: turysta aktywny, wymagający

Źródło: opracowanie własne.

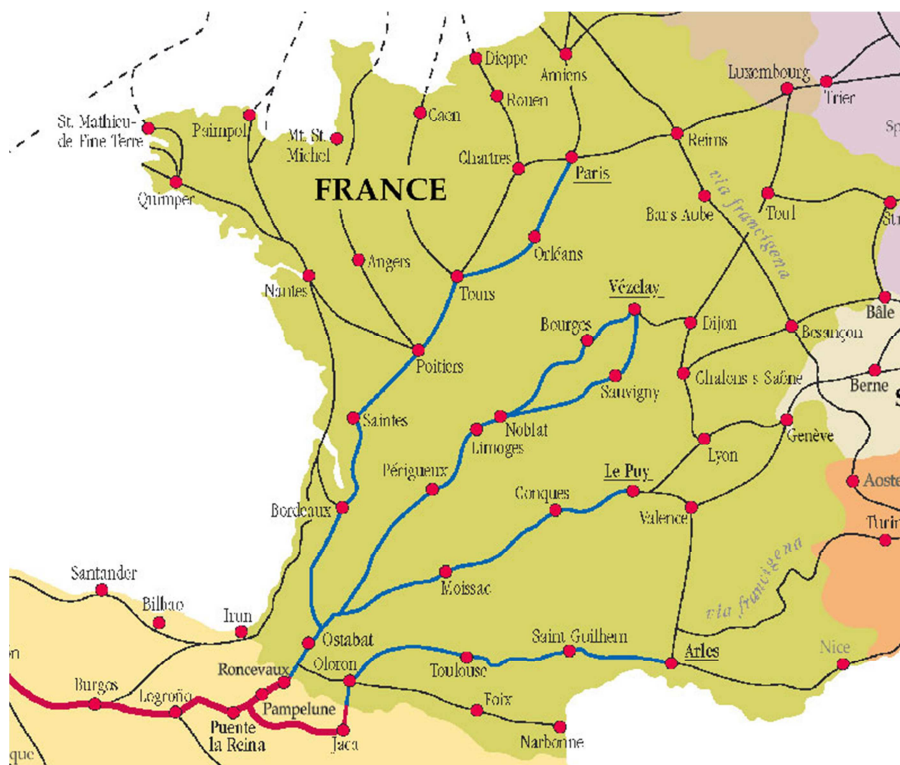
Liczba ofert turystycznych związanych z DŚJ na terenie Portugalii jest stosunkowo uboga. Wiele stron poświęconych jest turystyce pieszej na terenie Portugalii, jednak Camino nie jest tu tak silnie promowane jak w Hiszpanii. Wiele firm oferuje trekkingi lub piesze wycieczki głównie poświęcone walorom przyrodniczym bądź kulturowym, niemającym związku z kultem św. Jakuba.

O zagospodarowanie DŚJ w Portugalii dba Stowarzyszenie Pielgrzymów Camino Portugues „Via Lusitana” powstałe w 2009 roku.¹¹ Na prowadzonej przez nie stronie internetowej znaleźć można wiele przydatnych przy planowaniu podróży informacji oraz zamieszczane regularnie dane statystyczne nt. liczby pielgrzymów.

2.3. Francja

We Francji wyróżniamy 4 najpopularniejsze trasy pątnicze, ich nazwy pochodzą od miast, w których ich przebieg się rozpoczyna. Najbardziej znanym odcinkiem jest St. Jean Pied de Port – Roncevaux, który jest pierwszym etapem najbardziej znanego szlaku jakubowego jakim jest Camino Frances. Szlakiem, który jest położony w całości na terenie Francji i cieszącym się największą popularnością jest trasa rozpoczynająca się z Le Puy. Piesza wędrówka z tego miejsca do Santiago de Compostela zajmuje około 9 tygodni i mierzy około 1540 km. Wpisanie Szlaków Camino we Francji na listę UNESCO miało miejsce w 1998 roku.

Ilustracja 8 Szlaki Jakubowe we Francji



Źródło: <http://www.caminoadventures.com>.

¹¹ <http://www.vialusitana.org/>

Tabela 4 Zestawienie Dróg św. Jakuba we Francji

NAZWA ODCINKA	DŁUGOŚĆ	GŁÓWNE ATRAKCJE
The Paris Route	786 km z Paryża do Saint-Jean-Pied-de-Port	Najbardziej wysunięty na północ jeden z 4 średniowiecznych szlaków.
The Vézelay Route	Ok 900 km z Vezelay do St Jean Pied-de-Port	Sceneria i krajobrazy, winnice, rolniczy krajobraz.
Le Puy Route	736 km z Le Puy do St Jean Pied de Port	Klasztory i opactwa w Le Puy, Conques, Figeac, Cahors, Moissac, mniejsze kościoły i pomniki.
Arles route	Ok 1300 km z Saint-Gilles-du-Gard do Sainte-Marie	Montpellier.

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.csj.org.uk.

Oferta produktowa we Francji nie jest tak rozbudowana jak ma to miejsce na terenie Hiszpanii. Znaleźć można w niej jednak ciekawe przykłady takie jak wyjazdy połączone z nauką języka czy seansami medytacyjnymi. Najciekawsze ze znalezionych ofert przedstawia poniższa tabela.

Tabela 5 Przykłady ofert produktowych we Francji

Oferta produktowa	Zakres oferty	Sposób komercjalizacji Cena i grupa docelowa
Chemins du sud http://www.cheminsdusud.com/	Le Puy – Nasbinals 7 dni / ok. 100 km / 445 km Nasbinals- Conques ok. 75 km / 455 E/ 7 dni Cena obejmuje Zakwaterowanie w hotelach 1-3*, opieka przewodnika, możliwość zorganizowania wycieczki nawet dla 1 uczestnika.	Sprzedaż: strona www Cena: od 455 do 630 euro Grupa docelowa: turysta aktywny, indywidualny
Chemins de France http://www.cheminsde-france.com	Oferta dla pielgrzymów pieszych i rowerowych po różnych odcinkach Camino de Santiago, zarówno francuskich jak i hiszpańskich i portugalskich.	Sprzedaż: strona www Cena: w zależności od odcinka i rodzaju oferty
Franciszkańska pustelnia Cordelle w Vezelay www.catholique-sens-auxerre.cef.fr/lacorde Ile	Miejsce dla osób, które przed podjęciem drogi do Santiago pragną się wyciszyć, medytować i chcą nadać religijny sens swojej wędrówce. Oferowane są: msza o 8 rano oraz osobiste spotkania.	Rezerwacja telefoniczna (tel. 03 86 33 35 36)
Stowarzyszenie Française des Amis de Saint Jacques de Compostelle http://www.compostelle.asso.fr	Stowarzyszenie oferuje liczne inicjatywy związane z jakubowym szlakiem. Większość akcji skierowana jest do członków stowarzyszenia. Są to m.in. 1-2 dniowe przejścia szlakami, duchowe i fizyczne przygotowania do pielgrzymki.	Rezerwacja telefoniczna (tel. 01 43 54 32 90)
International Projects http://www.internationalprojects.com	Kurs języka francuskiego połączony z możliwością wzięcia udziału w jednodniowej wycieczce na szlaku Camino de Santiago.	Sprzedaż: www Cena: 1 tydzień pobyt u lokalnej rodziny w domu – 660 euro
Adventure Woman http://www.adventurewomen.com	Amerykański organizator wycieczek skierowanych tylko dla kobiet. W ofercie 9-dniowy marsz szlakiem Camino we Francji. Oferta obejmuje: transport bagaży, opiekę przewodnika, noclegi, posiłki.	Sprzedaż: strona www oraz biuro w Bozeman (USA) Cena: 3,695 \$ Grupa docelowa: aktywne kobiety powyżej 30 roku życia

Źródło: opracowanie własne.

2.4. Niemcy

Niemieckie odcinki drogi zaczęto oznakowywać w 1992 roku i obecnie, cały kraj wzdłuż i wszerz poprzecinany jest wyznaczonymi Drogami Świętego Jakuba. Wyróżniamy przynajmniej 30 oznakowanych i nazwanych szlaków. Mimo to szlaki niemieckie nie cieszą się aż tak wielką popularnością, jak hiszpańskie, portugalskie lub chociażby francuskie odcinki. Stąd może to skutkować niedoborem oferty turystycznej skierowanej do turystów przebywających w danym regionie. Niemcy są na drugim miejscu, jeśli chodzi o pochodzenie pielgrzymów przemierzających DŚJ i przybywających do Santiago de Compostela. Według dokumentu sporządzonego wspólnie przez niemieckie Stowarzyszenia Jakubowe, w Niemczech w 2011 roku istniały 23 organizacje związane z Drogami św. Jakuba.

Tabela 6 Zestawienie Dróg św. Jakuba w Niemczech

NR	NAZWA DROGI	ODLEGŁOŚĆ W KM
1	Via jutraldica	160 -180
2	Via Baltica	770
3	Via Scandinavica	b/d
4	Rostock- Bad Wilsnack	20
5	Brandenburg	260
6	Sachsen - Anhalt	430
7	Westfalen	250
8	Via Regia / Ekumeniczna pielgrzymka	470
9	Eisabethpfad	350
10	Nordhein	200
11	Sächischer Jakobsweg	300
12	Zittauer Jakobsweg : Görlitz - Praga	210
13	Via Imperii: Szczecin - Hof	b/d
14	Erfurt – Coburg	54
15	Vacha- Fulda –Würzburg	220
16	Fulda – Mainz – Trier	321,5
17	Lahn- /Mosel-/Eifel- Camino	150
18	Köln – Trier - Metz	300
19	Oberfranken	150
20	Prag – Tillyscauz – Rottenburg	520
21	Rottenburg - Spever	184
22	Pflatz Und Elsass	145
23	Prag – Eschlkam – Donauwörth	270
24	Nürnberg- Bodensee – Einsiedeln	470
25	Würzburg – Ulm	270
26	Rotenburg o.d.t.-Rottenburg a.N.	200
27	Rottenburg – Burgundische Pforte	220
28	Südostbayerische Jakobswege	260

29	Augsburger Jakobsweg	100
30	Münchner Jakobsweg	290

Źródło: <http://www.deutsche-jakobswege.de>.

Numeracja poszczególnych odcinków DŚJ wskazana w tabeli powyżej jest zbieżna z poniższą mapą.

Ilustracja 9 Mapa Dróg św. Jakuba w Niemczech



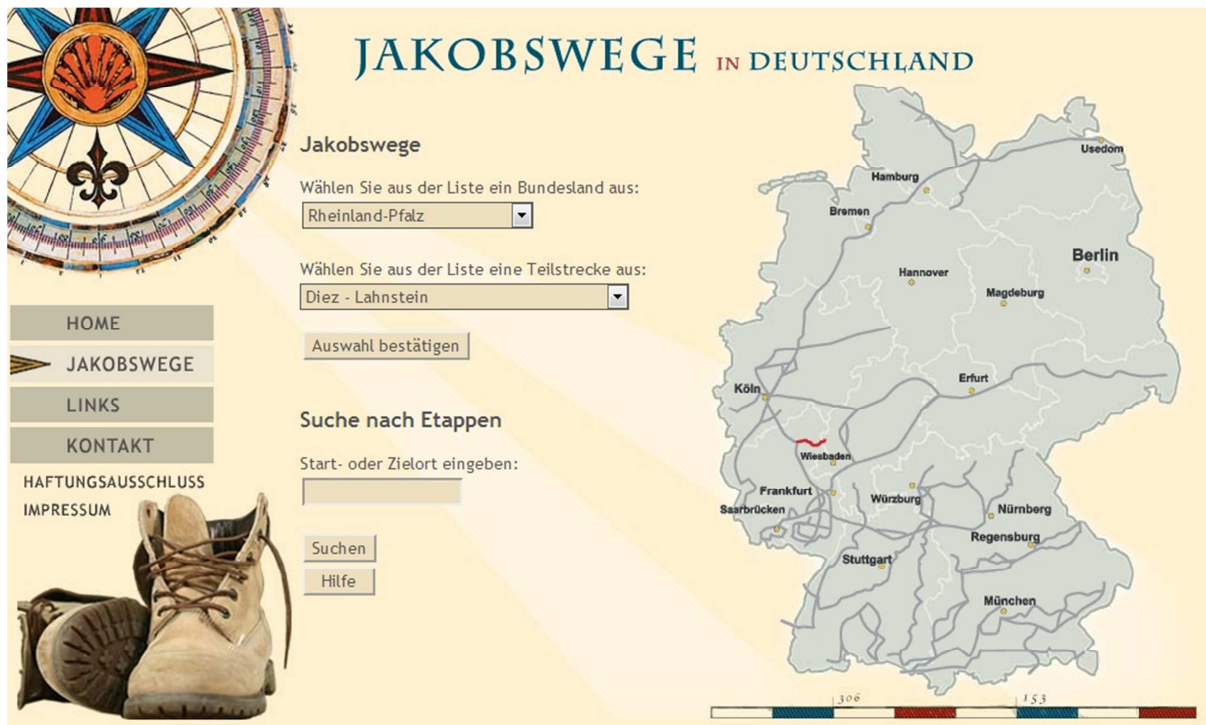
Źródło: <http://www.deutsche-jakobswege.de>.

Na temat niemieckich odcinków Camino łatwo znaleźć wiele informacji na specjalnie przygotowanych stronach internetowych.¹² Wiele z nich jest dwujęzycznych oraz wyposażonych w bardzo przydatne funkcjonalności. Wskazana powyżej mapa na źródłowej stronie internetowej jest aktywna i pozwala na wybranie dowolnego odcinka szlaku. Jest to bardzo przydatna funkcjonalność, która szybko umożliwi odnalezienie szukanych treści. Po kliknięciu na jedną z dróg wyświetlane są szczegółowe informacje na temat danego odcinka, jego dokładny przebieg oraz wskazane są atrakcje kulturowe na trasie. Dla dowolnie wybranego odcinka istnieje także możliwość wygenerowania i pobrania śladu GPS.

¹² Przykładowo: <http://www.jakobus-gesellschaften.de/index.html> lub <http://www.jakobswege.de>.

Również na stronie www.jakobswege-in-deutschland.de znajduje się aktywna mapa, dzięki której można sprawdzić lub wyznaczyć dokładną trasę swojej podróży, na terenie całych Niemiec.

Ilustracja 10 Wygląd strony internetowej poświęconej szlakom jakubowym w Niemczech



Źródło: <http://www.jakobswege-in-deutschland.de/strecken.php>.

Z kolei oferta produktowa z Niemiec jest stosunkowo skromniejsza, niż oferta poprzednich analizowanych krajów. Jednak oferta ciągle się rozwija i widać, że zainteresowanie tą formą turystyki jest rosnące. Ciekawymi przykładami ofert są chociażby kursy przygotowujące duchowo do odbycia pielgrzymki DŚJ. Dodatkowo niemieckie biura podróży oferują wachlarz ofert skierowanych do turystów bądź pielgrzymów, proponując im wycieczkę pieszą bądź rowerową szlakami jakubowymi we Francji, Hiszpanii lub Portugalii.

Tabela 7 Przykłady ofert produktowych w Niemczech

Oferta produktowa	Zakres oferty, elementy	Sposób komercjalizacji Cena i grupa docelowa
<p>Biuro Launer Reisen specjalizujące się w szlakach św. Jakuba.</p> <p>Biuro ma w swojej ofercie kilka odcinków drogi św. Jakuba zarówno najbardziej popularną Camino Frances jak i odcinki we Francji i w Niemczech.</p>	<p>Wycieczka Neresheim – Ulm (Niemcy)</p> <p>- 4 dniowa pieszo-krajoznawcza wycieczka brak podanej ceny</p> <p>W ciągu czterech dni pokonywany jest dystans ok. 60 km w połączeniu ze zwiedzaniem zabytków po drodze.</p> <p>Cena obejmuje:</p> <p>3 noclegi ze śniadaniem w 3* hotelu, 3 obiady, wycieczka z przewodnikiem po Giengen i Huerben, wstęp do Margarete Steiff Museum, dokumenty podróży.</p> <p>- Jednodniowe wycieczki dla mieszkańców regionu od 29 E od osoby</p>	<p>Sprzedaż: WWW</p> <p>Cena: w zależności od oferty</p> <p>Turysta masowy (wycieczka odbywa się w momencie, gdy jest powyżej 22 osób).</p>
<p>„Praktyczne” przygotowanie do</p>	<p>Cena szkolenia 50 E</p> <p>„Duchowe” przygotowanie do drogi św. Jakuba</p>	<p>Grupa docelowa: turysta edukacyjny, turysta-</p>

drogi św. Jakuba www.jakobsweg-coaching.de/term_jak.htm	Przedstawione zostaną „intelektualne narzędzia”, aby przeżyć tą drogę Jednodniowe seminarium 70 E Dwudniowe seminarium 100 E	pielgrzym, turysta - duchowy
Mini Pielgrzymka http://www.jakobsweg.de/index.php?id=uebersicht	2,5 km pielgrzymka zamiast 2 500 km dookoła miasta (Giengen Santiago de Compostela). Każdy punkt oznaczony muszlą symbolizuje inny odcinek trasy zmierzającej do Santiago. Informacje o Santiago poprzepłatane są informacjami o mieście. Dla dzieci jest także propozycja „gry terenowej”.	Grupa docelowa: turysta aktywny, turysta rodzinny
Cursillo house ST James w Oberdischingen http://www.jakobusgesellschaft.de/Haus/prog.php?kurs=210	Centrum edukacyjne oferujące liczne kursy skierowane do pielgrzymów – miejsce do wycieszenia i refleksji, organizowanie krótkich wycieczek. Duchowy weekend (Cena 117 E): Piątek wieczór- niedziela popołudnie Analiza tekstów biblijnych, sobotni obiad i niedzielne śniadanie spożywane w ciszy, poranna modlitwa, eucharystia, czas na wycieszenie. Pozostałe kursy: Kreatywności, przygotowania do pielgrzymki, medytacje, rozrywka, mistycyzm, medytacje, kursy wyciszające.	Grupa docelowa: Osoby zainteresowane szlakami Camino, pragnące wyciszyć się zaznać spokoju i duchowego relaksu. Cena: zależy od rodzaju kursu

Źródło: opracowanie własne.

Na niemieckich szlakach jakubowych organizowanych jest wiele przedsięwzięć animujących – imprez kulturalnych, dłuższych pielgrzymek, krótszych przejść weekendowych oraz innych wydarzeń promocyjnych. Przede wszystkim jednak, odbywa się wiele wydarzeń poświęconych rozwojowi Camino. Przykładowo:

- Konferencje dotyczące Camino de Santiago (z udziałem hiszpańskiej organizacji Xacobeo):
 - Konferencja na Uniwersytecie Friedrich-Alexander w Erlangen-Nürnberg
 - Konferencja na Uniwersytecie Otto-Friedrich w Bambergu
 - Kongres „Die Wunder der Welt” (Cuda Świata) w Muzeum Sztuki Islamskiej w Berlinie
- Konferenz zum Jakobusweg – Der berühmte Weg als kulturelle Brücke
 - Udział organizacji „Pilger vom Weg nas Santiago de Compostela” na zaproszenie ambasadorów Hiszpanii w Niemczech
 - Dwudniowe spotkanie i warsztaty w ambasadzie Hiszpanii w Berlinie

Do ważnych czynności promocyjnych regionalnych i krajowych organizacji można zaliczyć również udział w Targach Turystyki w Berlinie. Oprócz tego wśród częstych inicjatyw znajdują się wystawy fotografii, sztuki o Camino de Santiago (np. w Hamburgu, Kiel). Wśród innych ciekawych wydarzeń wymienić można:¹³

- Koncert „Mein Herz ist bereit“

¹³ Na przykładzie organizacji *Die Jakobusgesellschaft Brandenburg-Oderregion e. V.*

- Studientag "Achtung, die Pilger kommen!" – rozmowy na temat możliwości zakwaterowania pielgrzymów, udzielania im pomocy i tego co mogą zwiedzać
- Pilgern in der Fastenzeit – wycieczki dla pielgrzymów
- Udział w Targach Turystycznych w Berlinie
- Spotkanie pielgrzymów w Jenie
- Międzynarodowa Pielgrzymka z Hamburga, przez Viborg (DK) do Trondheim (N)
- Warsztat „Kościół jako uczestnik i partner w rozwoju regionalnym”

Austria

Z kolei bardzo ciekawym pomysłem austriackim jest wprowadzenie w regionie Paznaun w zachodnim Tyrolu „*Kulinarischer Jakobsweg*”, czyli Kulinarynych DŚJ. W ramach projektu na czterech różnych trasach, rozpoczynających się w Ischgl, Galtür, Kappl i See, wybrano schroniska górskie, oferujące najlepsze jedzenie, wytwarzane z regionalnych produktów. Do udziału w tym przedsięwzięciu zaproszeni zostali czterej doświadczeni szefowie kuchni z różnych krajów, którzy przygotowują dla tych schronisk specjalne menu. Informacje o Kulinarnej Drodze Świętego Jakuba są zaprezentowane w bardzo atrakcyjny sposób na dwujęzycznej stronie internetowej miasta Ischgl – nie brakuje m.in. wysokiej jakości fotografii.¹⁴ Do ściągnięcia jest także przewodnik w języku niemieckim i angielskim.¹⁵

Ilustracja 11 Wygląd strony internetowej Kulinarnej Drogi Świętego Jakuba w Austrii



Źródło: <http://www.ischgl.com>.

¹⁴ <http://www.ischgl.com/de/kulinarischer-jakobsweg-hochgenuss-gebirge>, [04.05.2013]

¹⁵ Wersja angielska przewodnika: <http://issuu.com/ischgl.com/docs/kjw-en-2013?e=7180882/2631683>.

3. Elementy produktu turystycznego Pomorskiej Drogi św. Jakuba

Jako że rozwój Dróg Świętego Jakuba w Polsce zaczął się przed kilkoma laty i na wielu odcinkach dopiero teraz zaczyna mieć miejsce, to w chwili obecnej ciężko mówić o kompleksowym produkcie turystycznym. Wiele odcinków polskich DŚJ nie jest nawet wytyczona, oznakowana lub odpowiednio zagospodarowana. Tak więc na rynku nie wykształciła się jeszcze oferta dostępna w formie pakietów, z których podróżni mogli by skorzystać, tak jak dzieje się to w krajach zachodnich.

W ramach niniejszego rozdziału przeanalizowane zostały elementy, które będą mogły wchodzić w skład produktu turystycznego Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba i w przyszłości być łączone w ramach pakietowej oferty. Na następnych stronach opracowania znalazła się więc analiza następujących elementów:

- Wolorów kultury materialnej,
- Animacji – religijnej, turystyczno-kulturowej,
- Bazy noclegowej.

3.1. Walory kultury materialnej na PDŚJ

Ze względu na fakt, iż planowana sieć Dróg Świętego Jakuba na Pomorzu obejmie praktycznie cały obszar województwa pomorskiego, to liczba miejsc atrakcyjnych kulturowo jest niezwykle duża. W poniższym podrozdziale zebrano najważniejsze z nich w podziale na poszczególne odcinki PDŚJ. Zestawienie to z pewnością nie jest jednak wyczerpujące i w swojej szczegółowości w dużej mierze uzależnione od zasobów sieci Internet – dotyczy się to zwłaszcza informacji na temat możliwości zwiedzania. W przypadku wielu atrakcyjnych miejsc nie sposób znaleźć danych o udostępnianiu dla turystów, co jest warunkiem niezbędnym do włączenia w skład przyszłej oferty.

Tabela 8 Walory kultury materialnej na Drodze Gdańskiej

Zabytek, miejscowość, rok powstania	Elementy związane ze św. Jakubem lub inne kluczowe dla atrakcyjności danego miejsca	Możliwość zwiedzania
<ul style="list-style-type: none"> • Elbląg • Po 1237 roku • Starówka Elbląska 		Ścieżka Kościelna –codziennie od godz. 9.00 do 17.00.
<ul style="list-style-type: none"> • Elbląg • Połowa XIII w. , Gotyk • Katedra św. Mikołaja – Sanktuarium Relikwii Krzyża Świętego, obok pomnik Jana Pawła II 		Godziny otwarcia: poniedziałek - piątek 10-18 Weekend: trzeba sprawdzać telefonicznie: (0-55) 232-72-44
<ul style="list-style-type: none"> • Elbląg • XIV wiek • Brama Targowa 	Fragment nieistniejących już murów obronnych miasta z XIV wieku	
<ul style="list-style-type: none"> • Elbląg • Muzeum Archeologiczno - Historyczne 	zawiera eksponaty pochodzące ze Starego Miasta w Elblągu i dawnej osady handlowej Truso	Godziny otwarcia od 01.10 do 30.04: wtorek - niedziela 8:00 - 16:00 Kasa czynna do godziny 15:30 Niedziela - wstęp wolny (od 01.09 do

		15.06)
<ul style="list-style-type: none"> • Elbląg • Kościół z XIII wieku • Centrum Sztuki Galeria EL 	kościół poddominikański z połowy XIII w. zaadoptowany na centrum sztuki współczesnej	Wtorek - sobota 10 - 18 Niedziela 10 - 17 Ceny biletów: 4 zł - bilet ulgowy 8 zł - bilet normalny 16 zł - bilet
<ul style="list-style-type: none"> • Elbląg • Początek XV wieku, • Kościół Bożego Ciała 	Zabytek w stylu romańskim z elementami baroku	
<ul style="list-style-type: none"> • Nowy Dwór Gdański • lata 30. XX wieku • Żuławski Park Historyczny 	Wystawy związane z historią Nowego Dworu i Żuław	Od wtorku do niedzieli: - 1.05-30.09: 11:00-16:00 - 1.10-30.04: 11:00-15:00 - Inne terminy i godziny po telefonicznym uzgodnieniu wizyty. - Muzeum nieczynne 1.01, 6.01, 11.11, 24.12, 25.12, pierwszego dnia Wielkanocy, Boże Ciało
<ul style="list-style-type: none"> • Nowy Dwór Gdański • Przedwojenna zabudowa w centrum miasta 	Najciekawsze: ceglany spichlerz zbożowy przedwojennej fabryki wódek rodziny Stobbe nad rzeką Tugą	
<ul style="list-style-type: none"> • Nowy Dwór Gdański • 1909 r., • Wieża ciśnień 	jedna z pierwszych wież o konstrukcji żelbetowej w Europie	
<ul style="list-style-type: none"> • Nowy Dwór Gdański • Żuławska Kolej Dojazdowa 	Wąskotorowa kolej turystyczna kursująca po obszarze Żuław. Osobliwością jest kolejowy most obrotowy w miejscowości Rybina.	
<ul style="list-style-type: none"> • Nowy Dwór Gdański 	Cykliczne imprezy, które mogą stać się atrakcją dla turystów, m.in. Dni Żuław (VI), Targ serów (VII), Warzenie piwa na święta (IX)	
<ul style="list-style-type: none"> • Kmiecín, Marynowy • XIV i XV wiek • Zabytkowe kościoły 		Dostępne przed i po mszach, a także dla grup po wcześniejszym ustaleniu.
<ul style="list-style-type: none"> • Tuja • Druga połowa XIV wieku • Kościół filialny Św. Jakuba Apostoła 	Wizerunek Św. Jakuba na malowidle centralnym ołtarza głównego - Odpust: 25 lipca	Zwiedzanie bezpłatne, samodzielne: codziennie 7-18 po zgłoszeniu do ks. Proboszcza w Marynowach
<ul style="list-style-type: none"> • Lubieszewo, ew. Cyganek • Domy podcieniowe • XVIII i początek XIX 		prezentacja prac z wikliny powstałych podczas międzynarodowych warsztatów wikliniarskich, Kuchnia regionalna, opowieści, degustacje
<ul style="list-style-type: none"> • Marynowy • 1803 • Dom podcieniowy do zwiedzania 		przez cały rok, po wcześniejszym uzgodnieniu telefonicznym (kontakt: Jadwiga Grądkowska- Sawicka, tel. 602 668 064)
<ul style="list-style-type: none"> • Żuławskie cmentarze • Orłowo, Cyganek (Cmentarz Jedenastu Wsi), Niedźwiedzica • Początek XIX wieku 	najstarsze zachowane nagrobki pochodzą z początku XIX wieku, efektownie zdobione nagrobki monnonickie. W Niedźwiedzicy nawet z XVIII wieku.	Zwiedzanie przez cały rok.
<ul style="list-style-type: none"> • Niedźwiedzica 	najstarsza świątynia gotycka na Żuławach	

<ul style="list-style-type: none"> • 1348r. • Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba Apostoła 		
<ul style="list-style-type: none"> • Gdańsk • 1947r. • Kościół p.w. Matki Boskiej Salestyńskiej + Dom Pielgrzyma (46 miejsc) 		
<ul style="list-style-type: none"> • Gdańsk • Wyspa Sobieszewska 	obszar chronionego krajobrazu, zróżnicowany przyrodniczo: 500 gatunków roślin, 300 gatunków zwierząt kręgowych, prawie 300 gatunków ptaków	
<ul style="list-style-type: none"> • Gdańsk • XVI i XVII w. • Ulica Długa, Długi Targ i okolice. Tutaj zlokalizowanych jest większość najcenniejszych zabytków Gdańska 	<p>Między innymi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ratusz Główny Miasta (Obecnie Muzeum Historyczne Miasta Gdańska) - od 1379 do 1492, • Dwór Artusa (wchodzi w skład Muzeum Historycznego Miasta Gdańska) – 1477 r., • Fontanna Neptuna – symbol Gdańska - 1633r., • Złota Brama (posiada kamienne rzeźby attyki, przedstawiające cnoty obywatelskie) - 1612-1614, manieryzm niderlandzki, • Bazylika Mariacka („korona miasta Gdańska”, Kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny). 1343-1502; największa ceglana gotycka świątynia w Europie • Ulica Mariacka (dawna zabudowa gdańska kamienic, historyczny plener filmowy m.in. <i>Stawka większa niż życie</i>) • Kaplica Królewska + Fontanna Czterech Kwartalów z czterema lwami, • Katownia (obecnie Muzeum Bursztynu), 2 poł. XIV wieku, średniowieczne obwarowanie Głównego Miasta 	
<ul style="list-style-type: none"> • Gdańsk • Kościół św. Jakuba • 1432-37r 	<p>Uroczystości, spotkania:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odpust ku czci św. Jakuba – 25 lipca - Po mszach POLAKÓW ROZMOWY z Kapucynami i między sobą 	<p>Kościół jest dostępny do zwiedzania pomiędzy nabożeństwami, nieodpłatnie, samodzielnie</p> <p>Dni powszednie: 8.30-17.30 Niedziele: 12.30-18.30</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Gdańsk Oliwa • Kościół św. Jakuba • tuż przed 1300 rokiem, pierwotnie gotycki 	Brak wizerunków św. Jakuba	<ul style="list-style-type: none"> - Zasadnicza część kościoła jest niedostępna dla zwiedzających (tylko około nabożeństw). Wnętrze można oglądać z kruchty zza kraty. - Obsługa turystyczna (przewodnik, organizacja zwiedzania – wcześniejsze zgłoszenia w Gdańskim Seminarium Duchownym) lub PTTK Gdańsk - Nieodpłatne, samodzielne, tylko około nabożeństw
<ul style="list-style-type: none"> • Gdańsk Oliwa • Katedra Oliwska (najdłuższy kościół w Polsce) • XIII w., rokokowy prospekt organowy (1763-88) 		<p>Muzeum Archidiecezjalne jest czynne od 1 lipca do 15 września, pon.-piąt. 10.00 – 17.00, sob. 10.00 - 15.00.</p>

<ul style="list-style-type: none"> Gdańsk Oliwa Park Oliwski Początki: XII/XIII wiek; powstał w XVIII w 	(zawiera rośliny z całego świata, alpinarium (ogród skalny), oranżeria, grotty szeptów, Potok Oliwski, „Droga do wieczności” – aleja strzyżonych lip.)	
<ul style="list-style-type: none"> Gdańsk Nowy Port Latarnia Morska Gdańsk Nowy Port* oddana do użytku w 1894r 		Od 27 kwietnia do 5 maja: codziennie w godzinach 10 – 18 od 6 maja do 21 czerwca: w soboty i niedziele w godzinach 10 - 18 od 22 czerwca do 31 sierpnia: codziennie w godzinach 10 – 18 od 1 września do 30 września: w soboty i w niedzielę w godzinach 10 - 17

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 9 Walory kultury materialnej na Drodze Kartuskiej

Zabytek, miejscowość, rok powstania	Elementy związane ze św. Jakubem lub inne kluczowe dla atrakcyjności danego miejsca	Możliwość zwiedzania
<ul style="list-style-type: none"> Żukowo Kościół Wniebowzięcia NMP i zespół klasztorny XIII - XIV wiek, najstarszy zabytek architektoniczny na Kaszubach, kryjący wiele cennych dzieł sztuki 	Kościół ponorbertański p.w. Wniebowzięcia NMP i zespół klasztorny (muzeum parafialne - kolekcję szat liturgicznych oraz wystawę tradycyjnego dla regionu haftu kaszubskiego)	Osoby lub grupy zainteresowane zwiedzaniem kościoła czy też precjozów w „Muzeum Parafialnym” - telefoniczny kontakt dzień przed planowanym zwiedzaniem: Parafia: (58) 681-82-42 p. Genowefa Zasada: (58) 681-74-83 lub 501-105-130 p. Tadeusz Buszta: (58) 684-70-63 lub 691-830-886 Prosimy też o kontaktowanie się z funkcjonującym na terenie naszej parafii Punktem Informacji Turystycznej.
<ul style="list-style-type: none"> Żukowo Zabytki miejscowości pochodzące od XIII do XX wieku 	<ul style="list-style-type: none"> kaplica cmentarna św. Jana Nepomucena Kościół św. Jana Chrzciciela, powstał przed 1212 r. renowacja około 1604 r. młyn i piekarnia, nad prawobrzeżnym dopływem Raduni – Słupiną w tym samym miejscu od XIII wieku stalowy most kolejowy nad rzeką Słupiną, rok budowy 1927 r. 	
<ul style="list-style-type: none"> Miejscowości Rutki nad Radunią Elektrownia wodna pochodząca z 1910 roku 		
<ul style="list-style-type: none"> Jar Rzeki Raduni utworzony w 1972r., 	Rezerwat krajobrazowy na wschodnim skraju Pojezierza	

	Kaszubskiego	
<ul style="list-style-type: none"> • Dzierżążno • Kościół Św. Jakuba Apostoła Starszego • Odbudowany w XVI wieku na XIV wiecznym fundamencie • Wyposażenie późnorenesansowe i późnobarokowe 	<p>Wizerunki i nawiązania do Św. Jakuba:</p> <ul style="list-style-type: none"> • W obrazie górnym ołtarza głównego • na chorągwi • w okrągłym witrażyku za ołtarzem głównym • w obrazie centralnym ołtarza głównego • Inne: • Jubileuszowa Laska Jakubowa • Muszle Jakubowe w ołtarzu głównym • odpust: w niedzielę po 25 lipca • Festyn Św. Jakuba – po południu w dzień odpustu szczególne nabożeństwa do Św. Jakuba • lekcje katechezy poświęcone życiu i działalności Św. Jakuba 	
<ul style="list-style-type: none"> • Kartuzy, ul. Klasztorna 3 • Zespół poklasztorny • XIV wiek 	<ul style="list-style-type: none"> • polny kamień, cegła, barokowy dach, gotyckie płyty nagrobne, rzeźbione drewnane stalle z XVII wieku 	<ul style="list-style-type: none"> • wstęp bezpłatny • Kościół można zwiedzać przed i po mszy - poniedziałek - sobota: 7:00, 8:00, 18:00; niedziela: 7:00, 8:15, 11:00, 12:15, 18:00 lub po umówieniu się z zakrystianinem
<ul style="list-style-type: none"> • Kartuzy ul. Jeziorna • Muzeum Kaszubskie • Otwarte od 1947 r. 	<p>Muzeum prezentuje fotografie i ekspozaty ilustrujące życie na Kaszubach począwszy od pracy na roli, życia codziennego, świąt i obrzędowości na kaszubskiej sztuce ludowej kończąc.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Godziny otwarcia: od wtorku do piątku 8.00 - 16.00 • Sobota 8.00 - 15.00 • niedziela 10.00 - 14.00 • Bilet do Muzeum : 10 zł normalny ; 6 zł ulgowy • Opłata za przewodnika po Muzeum 60 zł ; Opłata za przewodnika terenowego 100 zł/ godz. • Lekcja muzealna : 3,50 zł ; Lekcje przedszkolne : 3,50 zł
<ul style="list-style-type: none"> • Jeziora Kartuskie (Karczemne, Klasztorne Małe, Klasztorne Duże i Mielenko) • Jezioro Łapalickie • Jezioro Sianowskie (początek szlaku kajakowego rzeki Łeby) 	<ul style="list-style-type: none"> • zespół jezior rynnowych na północnym i południowym obszarze miejskim Kartuz oraz w powiecie kartuskim 	
<ul style="list-style-type: none"> • Sianowo • Sanktuarium • 1816 	<ul style="list-style-type: none"> • Sanktuarium • Cudowna figurka (miejsce objawień Matki Boskiej) 	Otwarte na pielgrzymów

	<ul style="list-style-type: none"> dwa odpusty Matki Bożej: <ul style="list-style-type: none"> - Szkaplerznej (pierwsza niedziela po 16 lipca) - Siewnej (pierwsza niedziela po 8 września) 	
<ul style="list-style-type: none"> Kaszubski Park Krajobrazowy 	Utworzono w 1983 r. dla ochrony typowego krajobrazu pojezierzy młodoglacjalnych centralnej części Pojezierza Kaszubskiego.	
<ul style="list-style-type: none"> Lasy Mirachowskie 	Kompleks leśny na północnym obszarze Kaszubskiego Parku Krajobrazowego	

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 10 Walory kultury materialnej na Drodze Sierakowickiej

Zabytek, miejscowość, rok powstania	Elementy związane ze św. Jakubem lub inne kluczowe dla atrakcyjności danego miejsca	Możliwość zwiedzania
<ul style="list-style-type: none"> Kaszubski Park Krajobrazowy, obejmujący najcenniejsze przyrodniczo, najbardziej lesiste fragmenty — Lasy Mirachowskie 	W północno-wschodniej części gminy Sierakowice (28 % powierzchni)	
<ul style="list-style-type: none"> Mirachowo Wiodące zabytki 	<ul style="list-style-type: none"> Barokowa kaplica MB Nieustającej Pomocy, 1740 r. Dwór starościński z ogrodem, koniec XVIII wieku Kościół p.w. św. Jana Chrzyciela, 1860 r., neogotycki 	
<ul style="list-style-type: none"> Sierakowice 	<ul style="list-style-type: none"> Ołtarz Papieski + ogród rekreacyjny, który w przyszłości ma się stać parkiem, ma też stanąć w nim pomnik Jana Pawła II. Kościół św. Marcina, drewniana części z początku XIX w. (1820-1822) oraz murowana, neogotycka z początku XX w. (1904)/ 	
<ul style="list-style-type: none"> Między Kamienicą Królewską a Linią „Zamkowa Góra” z pozostałościami starego grodziska, 	<ul style="list-style-type: none"> „Zamkowa Góra” z pozostałościami starego grodziska, do którego nawiązują lokalne kaszubskie legendy + taras widokowy, z widokiem na sześć jezior – Junno, Kamienickie, Białe, Czarne, Odnoga i Potęgowskie 	
<ul style="list-style-type: none"> Gmina Linia, Kaszubski Park Krajobrazowy 	Dystroficzne jezioro rynnowe	

<ul style="list-style-type: none"> • Jezioro Potęgowskie 		
<ul style="list-style-type: none"> • Linia • Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa • 1920 r. (początek budowy) 		

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11 Walory kultury materialnej na Drodze Lęborskiej

Obiekt	Opis	Zwiedzanie
Kaszubski Park Miniatur w Strysznej Budzie	Znajdują się w nim zarówno miniatury zabytków z obszaru Kaszub jak i wyróżniające się obiekty z obszaru całego świata.	Godziny otwarcia: - Codziennie (obiekt całoroczny) - W sezonie (1 V-30 IX) 9.00-19.00, - W niedziele i święta 10.00-19.00 - Poza sezonem (1 X-30 IV) 9.00-17.00 - W niedziele i święta 10.00-17.00 Ceny biletów: - 12 zł - bilet normalny, - 8 zł - ulgowy. - Dzieci do lat 3 za darmo.
Mirachowo	Opisane w ramach Drogi Sierakowickiej.	
Kaszubski Park Krajobrazowy	Droga przebiega przez teren Parku na odcinku od Sianowa przez Mirachowo do Miłoszewa.	
Kościół św. Jakuba Apostoła w Lęborku	Gotycka świątynia, której budowa datowana jest na przełom XIV-XV wieku. Wewnątrz barokowy ołtarz, rokokowa ambona i cenne tabernakulum z kości słoniowej. Kościół w 2010 roku został ustanowiony Diecezjalnym Sanktuarium św. Jakuba Apostoła. Święty jest również patronem miasta Lębork.	
Lębork <ul style="list-style-type: none"> • Młyn i Dom Młynarza z XIV-XV wieku • Mury obronne i Baszta Bluszczowa z 1363 r. • Zamek Krzyżacki z 1343 roku, przebudowany gruntownie w I poł. XX w. 		
Kościół św. Jakuba Apostoła w Łebie	Parafia została ustanowiona w 1998 roku. Od 2008 roku w kościele znajdują się relikwie św. Jakuba Apostoła, do których pielgrzymują okoliczni mieszkańcy.	
Pozostałości kościoła św. Mikołaja w Łebie	Fragmenty muru kościoła zniszczonego przez sztormy w 1558 r.	
Słowiński Park Narodowy	Od strony Łeby dotrzeć można do znajdującego się na terenie SPN-u	Opłata za wstęp pobierana od 1 maja do 30 września. Cena biletów 1-

	Muzeum Wyrzutni Raket oraz najstłynniejszych w Polsce ruchomych wydm, z najwyższą Górą Łącką włącznie.	dniowych: - normalny: 6,00 zł -ulgowy: 3,00 zł
--	--	--

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 12 Walory kultury materialnej na Drodze Słupskiej

Zabytek	Opis	Możliwość zwiedzania
Słowiński Park Narodowy – Smołdzino, Łeba, Rowy	Na terenie chronionym przez Park znajdują się najstłynniejsze w Polsce ruchome wydmy oraz jedne z największych jezior w kraju – Łebsko i Gardno. Obszar SPN-u jest ostoją dla kilkuset gatunków ptaków.	Opłata za wstęp pobierana od 1 maja do 30 września. Cena biletów 1-dniowych: - normalny: 6,00 zł -ulgowy: 3,00 zł
Skansen – Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach	Na terenie muzeum prezentowane są zbiory związane z życiem i kulturą Słowińców – reliktywnej grupy Kaszubów, zamieszkujących niegdyś te tereny. Skansen jest oddziałem Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku.	Od 1 września do 30 kwietnia w godzinach od 9.00 do 16.00. Od 4 maja do 31 sierpnia w godzinach od 10.00 do 18.00 (w poniedziałki do 16.00). Ceny biletów: normalny: 12 zł, ulgowy: 8 zł
Cmentarz ewangelicki w Klukach	Zabytkowy cmentarz założony w końcu XVIII wieku jest dzisiaj jedynym zachowanym cmentarzem słowińskim. Znajdują się na nim charakterystyczne żeliwne krzyże o różnych kształtach.	W godzinach otwarcia Muzeum Wsi Słowińskiej.
Czołpino – latarnia morska	Latarnia morska w Czołpinie została zbudowana w latach 1872-75 na wysokiej wydmie.	Godziny udostępniania latarni w sezonie turystycznym 2013 r.: - od 22 maj do 15 czerwca w godz. 10.00 - 18.00 - od 16 czerwca do 31 sierpnia w godz. 10.00 - 20.00 - od 1 września do 30 września w godz. 10.00 - 18.00 Ceny biletów: bilet normalny: 4 zł, bilet ulgowy: 2 zł
Wzgórze Rowokół w Smołdzinie	Na szczycie wzgórza znajduje się wieża widokowa, z której rozpościera się wspaniały widok na całą okolicę – m.in. Morze Bałtyckie oraz Jeziora Gardno i Łebsko.	Godziny wstępu: - od 1 maja do 30 czerwca w godz. 10.00 - 16.00 - od 1 lipca do 31 sierpnia w godz. 10.00 - 19.00 - od 1 do 30 września w godz. 10.00 - 16.00 Ceny biletów: 2 zł ulgowy, 4 zł normalny
Kościół parafialny w Smołdzinie pod wezwaniem Trójcy Świętej wzniesiony w 1632 roku.	W kościele znajduje się wiele zabytków jak np. wczesnobarokowy ołtarz, ambona barokowa z XVII w. oraz dzwon gdański z 1706 r.	
Kościół parafialny w Gardnie Wielkiej pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny.	W wybudowanym w 1282 r., a przebudowanym w 1842 roku kościele znajduje się stara	

	chrzcielnica granitowa z XIII lub XIV wieku.	
Kościół pw. Apostołów Piotra i Pawła w Rowach	Świątynia wzniesiona w stylu neoromańskim w latach 1844-49. Do jej budowy użyto kamieni pochodzących z Wyspy Kamiennej leżącej na Jeziorze Gardno.	
Kościół pw. Najświętszego Zbawiciela w Ustce	W poświęconej w 1888 roku świątyni znajdują się organy ze znanej w Europie manufaktury Voelknerów.	
Muzeum Ziemi Usteckiej w Ustce	Znajduje się w nim stała ekspozycja dotycząca historii Ustki oraz modeli i pamiątek ze stoczni „Ustka”. Organizowane są także wystawy czasowe, wystawy tematyczne oraz wernisaże.	Godziny otwarcia: wtorek-niedziela 10.00-16.00 (1.09-31.05), wtorek-niedziela 11.00-18.00 (1.06-30.08). Ceny biletów: normalny: 6 zł, ulgowy: 4 zł, grupowy: 4 zł (od 10 osób).
Latarnia morska Ustka	Zabytkowa latarnia została wzniesiona w 1892 roku. Ceglana wieża ma kształt ośmiokąta.	Godziny otwarcia: od 10.00 do zachodu słońca Ceny biletów: 3 zł dorośli, 2 zł dzieci
Muzealna Zagroda Albrechta w Swołowie – filia Muzeum Pomorza Środkowego. Stolica „Krainy w Kratę”	Przykład budownictwa szkieletowego z XIX wieku typowego dla bogatych rodów chłopskich w tym rejonie Pomorza. Na terenie skansenu znajdują się m.in. stodoła, stajnia, chlew, stolarnia, lodownia, kuźnia i dom chlebowy.	Godziny otwarcia: - poniedziałek: 10.00-15.00 (otwarta jedna zagroda) - wtorek – niedziela: 10.00-18.00 Ceny biletów: - Bilet normalny - 12zł - Bilet ulgowy - 8zł
Zamek Książąt Pomorskich w Słupsku pochodzący z 1507 roku. Styl gotycki. Część kompleksu Muzeum Pomorza Środkowego.	Dawniej zamek był siedzibą książąt pomorskich z Dynastii Gryfitów, a obecnie w Zamku mieści się Muzeum Pomorza Środkowego. W salach wystawowych można obejrzeć m.in. największą na świecie kolekcję obrazów autorstwa Stanisława Ignacego Witkiewicza – Witkacego. W sąsiedztwie zamku znajdują się także XV-wieczne młyn wodny oraz kaplica szpitalna, a także fragment muru obronnego wzniesionego w latach 1348-1385.	Godziny otwarcia muzeum: - poniedziałek: 10.00-16.00 - wtorek - sobota: 10.00 - 17.00 - niedziela:10.00 - 18.00 Ceny biletów: - normalny – 12 zł - ulgowy – 8 zł
Wyspa Młyńska w Słupsku i znajdujące się na niej zabytki – szachulcowy Spichlerz Richtera i ceglana Brama Młyńska. Część kompleksu Muzeum Pomorza Środkowego.	W zbudowanym w II poł. XVIII wieku szachulcowym spichlerzu mieści się obecnie herbaciarnia. Przed nim odbywa się doroczny Jarmark Gryfitów, organizowany w sezonie letnim przez Muzeum Pomorza Środkowego. Wzniesiona w XIV wieku Brama Młyńska stanowiła część obwarowań miasta, strzegąc dostępu od strony Gdańska i Smołdzina.	Herbaciarnia w spichlerzu otwarta w godzinach: 10.30 - 21.00.
Wieża Ratusza Miejskiego w Słupsku. Neogotycki ratusz został wzniesiony w 1901 roku.	Ze szczytu 56-metrowej wieży podziwiać można panoramę miasta oraz dolinę rzeki Słupi. Na wieży znajduje się także wystawa poświęcona Orłom Polskim – godłu narodowemu.	Zwiedzanie możliwe w dniach: - poniedziałek – sobota: 9.00-15.00 - niedziela: 10.00-14.00 Ceny biletów: - dzieci do 4 lat - bezpłatnie - dzieci 5-10 lat - ulgowy - 1 zł - ulgowy (młodzież, emeryci i

		renciści) i grupy od 10 os. - 2 zł - normalny - 3 zł
Baszta Czarownic w Słupsku – obecnie salon wystawienniczy Bałtyckiej Galerii Sztuki Współczesnej.	Baszta zbudowana na początku XV wieku jako część murów miejskich, jest jednym z najstarszych zabytków architektonicznych Słupska. Swoją nazwę zawdzięcza funkcji jaką pełniła w XVII wieku, kiedy to przebudowano ją na cele więzienne i przetrzymywano w niej kobiety posądzone o czary. Obecnie mieści się w niej jeden z trzech salonów wystawienniczych Bałtyckiej Galerii Sztuki Współczesnej.	Galeria czynna w godzinach: 10.00 – 18.00 (oprócz poniedziałków) Ceny biletów: - normalny: 6zł - ulgowy: 4zł - zbiorowy: 3zł (grupy min. 10-osobowe)
Kościół św. Jacka w Słupsku	To jednonawowy kościół wzniesiony w XV wieku w stylu gotyckim, przebudowany w XVII w stylu barokowym. Jego szczególnym zabytkiem są organy barokowe. W kościele co roku odbywa się Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej.	
Kościół Mariacki w Słupsku	Trójnawowa świątynia została wzniesiona w II połowie XIII wieku w stylu gotyckim, a później wielokrotnie przebudowywana.	
Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Pałowie	Wybudowany w I poł. XIX wieku w stylu neogotyckim.	

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 13 Walory kultury materialnej na Drodze Wejherowskiej

Położenie Nazwa zabytku Data powstania, styl,	Elementy związane ze św. Jakubem lub inne kluczowe dla atrakcyjności danego miejsca	Czy zabytek można zwiedzać
<ul style="list-style-type: none"> Mechowo Jaskinia Odkryto w 1818 r. 	jedyna w Polsce i Europie Północnej jaskinia sufozyczna – czyli powstająca na skutek wypłukiwania cząsteczek mineralnych z gleby	Ceny biletów: - bilet normalny: 2 zł - bilet ulgowy: 1,5 zł Godziny otwarcia: Od poniedziałku do soboty od 10.00 do 18.00, w niedziele od 11.00 do 18.00
<ul style="list-style-type: none"> Mechowo Ryglowy kościół p.w. Św. Jakuba St. i Mikołaja z 1742 r., wystrój barokowy 	- odpust 25 lipca - nowenna	- codziennie 7-19 (zimą 17.30) - nieodpłatnie samodzielnie
<ul style="list-style-type: none"> Mechowo Zabudowania mieszkalne o konstrukcji szkieletowej z XIX wieku, Dwór z XVIII wieku 		
<ul style="list-style-type: none"> Leśniewo kościół p.w. Niepokalanego 		

<ul style="list-style-type: none"> Serca Marii 1892-93, ceglany 		
<ul style="list-style-type: none"> Wejherowo Rynek, Ratusz Miejski 	<ul style="list-style-type: none"> Rynek, w Wejherowie świadczy o wielowiekowej tradycji miasta Ratusz powstał w 1729, z przebudową w 1908, dzwon z XVII wieku, nawiązuje do stylu EMPIRE 	
<ul style="list-style-type: none"> Wejherowo Kościół klasztorny pw. Św. Anny wraz z Obrazem Matki Bożej Wejherowskiej (Muzeum OO. Franciszkanów w podziemiach Klasztoru Ojców Franciszkanów) 	<ul style="list-style-type: none"> Wybrane uroczystości: Odpust Wniebowstąpienia Pańskiego odbywa się w niedzielę przed Zielonymi Świątami. Odpust Trójcy Świętej nazywany jest odpustem morskim, rozpoczyna się w sobotę po południu wraz z przybyciem pierwszych pielgrzymek i trwa do niedzielnego popołudnia Nabożeństwa Drogi Krzyżowej, odprawiane w każdy piątek Wielkiego Postu Wejherowskie Misterium Męki Pańskiej organizowane w Wielki Piątek stanowi połączenie uroczystości religijnej z inscenizacją teatralną 	<ul style="list-style-type: none"> - od poniedziałku do soboty o godzinie 11.00. Zbiórka grup na placu klasztornym. - Rezerwacji terminu zwiedzania kalwarii można dokonać w klasztorze pod nr tel. 058 672 17 55 -muzeum: codziennie w godz. 9.00-12.00 i 14.00-17.00 - poza czasem mszy świętych. Po przewodnika należy się zgłosić do klasztornej furty. - Szlak Kalwaryjski - 4,6 km długości i przejście jego w całości zajmuje ok. 2,5 godz.
<ul style="list-style-type: none"> Wejherowo Park Miejski im. Aleksandra Majkowskiego 	<ul style="list-style-type: none"> Wejherowski zespół pałacowo-parkowy łączy zabytkowe centrum miasta i Kalwarię Wejherowską 	
<ul style="list-style-type: none"> Wejherowo Pałac XIX wiek 	<ul style="list-style-type: none"> Pałac Przebendowskich i Keyserlingków (siedziba Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej) 	<p>Czynne pn.-pt. 10.00-17.00, sob.-niedz. 11.00-17.00 Ceny biletów: 5 zł normalny, 2,5 zł ulgowy</p>
<ul style="list-style-type: none"> Wejherowo Kościół pod wezwaniem Świętej Trójcy 1643-44 r. 	<ul style="list-style-type: none"> rokokowa ambona i chrzcielnica 	
<ul style="list-style-type: none"> Pozostałe atrakcje Wejherowa 	<ul style="list-style-type: none"> Szlak Alfabetu Kaszubskiego” (ma umożliwić poznanie najciekawszych miejsc w Wejherowie, a także poznanie języka kaszubskiego) Kolegiata (pełni rolę sali koncertowej) 	
<ul style="list-style-type: none"> Sianowo Sanktuarium 	<ul style="list-style-type: none"> Zostało już opisane przy okazji Drogi Kartuskiej 	

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 14 Walory kultury materialnej na Drodze Człuchowskiej

Położenie Data powstania, styl, Nazwa zabytku	Elementy związane ze św. Jakubem, imprezy i inne	Czy zabytek można zwiedzać
<ul style="list-style-type: none"> Pelplin Plac Mariacki Przełom XIII i XIV wieku, gotyk Bazylika Katedralna p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (relikwiarz otwierany 1.11) 	<ul style="list-style-type: none"> Szczególne nabożeństwa do Św. Jakuba Lekcje Katechezy poświęcone życiu i działalności św. Jakuba Druk materiału promocyjnego w mediach Organizacja Roku Jakubowego w diecezji Pelplińskiej 	<p>Z przewodnikiem lub indywidualnie Rezerwacje: Diecezjalne Centrum Informacji Turystycznej w Pelplinie Plac Tumski 1, tel. +48 (058) 536 - 19 - 49 od poniedziałku do niedzieli: - w sezonie (kwiecień – październik) 9:00-17:00 - poza sezonem (listopad – marzec) 9:00-16:00 w niedziele zapraszamy na nabożeństwa aktualne ceny biletów: Normalny: 8zł Ulgowy (emeryci, renciści, grupy): 6zł Ulgowy (uczniowie, studenci): 4zł</p>
<ul style="list-style-type: none"> Pelplin XIV – XV w Kościół pw. Bożego Ciała w Pelplinie 		
<ul style="list-style-type: none"> Pelplin 33-metrowy krzyż, najwyższy na Pomorzu, pod którym w 1999 roku Jan Paweł II odprawił Mszę św. Góra Jana Pawła II (miejsce pielgrzymek wiernych) 		
<ul style="list-style-type: none"> Pelplin Muzeum Diecezjalne 		<p>Zwiedzanie z przewodnikiem lub bez - po uprzednim uzgodnieniu. Od poniedziałku do niedzieli: - w sezonie (kwiecień – październik) 9:00-17:00 - poza sezonem (listopad – marzec) 9:00-16:00 Ceny biletów: Normalny: 8zł Ulgowy (emeryci, renciści, grupy): 6zł Ulgowy (uczniowie, studenci): 4zł</p>
<ul style="list-style-type: none"> Ostrowite Kościół p.w. Św. Jakuba Apostoła 	<p>Wizerunki Św. Jakuba Apostoła: - w obrazie głównym ołtarza bocznego - rzeźba po prawej stronie w ołtarzu głównym - postać malowana na drzwiczkach starego tabernakulum (w zakrystii) - Postać (płaskorzeźba) na cegielce (przy frontowych drzwiach plebanii) - Jubileuszowa Laska Jakubowa Inicjatywy Jakubowe: Jarmark Św. Jakuba (niedziela</p>	<p>Zwiedzanie (nieodpłatne samodzielne): Należy zgłaszać się do księdza Proboszcza Niedziela: 12-18 latem, 12-16 zimą Dni powszednie: 9-17</p>

	poprzedzająca odpust)	
<ul style="list-style-type: none"> Lubichowo wzniesiony na początku lat 30. XX wieku, dużo starsze wyposażenie Kościół p.w. Św. Jakuba Apostoła Starszego + relikwie św. Jakuba w pacyfikale 	<p>Wizerunki św. Jakuba Apostoła:</p> <ul style="list-style-type: none"> na obrazie głównym autorstwa W. Drapikowskiego, przysłaniający IV w. rzeźbę MB na ołtarzu głównym Rzeźba Patrona na ołtarzu głównym <p>Inicjatywy Jakubowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> Odpust św. Jakuba 25 lipca kolorowy informator, kalendarzyk rekolekcje, konkursy wiedzy o św. Jakubie wyjazdy dzieci komunijnych i ministrantów do Łeby → relikwia św. Jakuba podjęcie delegacji kościołów św. Jakuba z Pomorza Rok Jakubowy 	<p>Należy zgłaszać się do ks. Proboszcza</p> <ul style="list-style-type: none"> codziennie 8-18 (pomiędzy nabożeństwami) nieodpłatnie samodzielnie
<ul style="list-style-type: none"> Lubichowo Przy ul Słonecznej Cmentarz ewangelicki 		
<ul style="list-style-type: none"> Lubichowo kamieniczki 		
<ul style="list-style-type: none"> Gmina Lubichowo Jezioro przepływowe w kompleksie Borów Tucholskich Jezioro Ocypel 		
<ul style="list-style-type: none"> Śliwice Powstała ona w 1902 r. przy kościele Grota Najświętszej Marii Panny z Lourdes 		
<ul style="list-style-type: none"> Śliwice wzniesiony został w 1830r.; ma neogotycki charakter Kościół parafialny p.w. Św. Katarzyny Aleksandryjskiej 		
<ul style="list-style-type: none"> Tuchola 1837-1838 kościół poewangelicki pw. św. Jakuba Apostoła 	<p>Wizerunki św. Jakuba:</p> <ul style="list-style-type: none"> Współczesna rzeźba św. Jakuba Apostoła w prezbiterium Jubileuszowa laska Jakubowa <p>Inicjatywy Jakubowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> Szczególne Nabożeństwa do św. Jakuba Lekcje katechezy poświęcone życiu św. Jakuba Gazetka parafialna „Św. Jakub” Obrazki św. Jakuba, litania do Św. Jakuba, pieśń o św. Jakubie 	<ul style="list-style-type: none"> Kościół otwarty dla zwiedzających między nabożeństwami Codziennie Nieodpłatnie, samodzielnie
<ul style="list-style-type: none"> Tuchola XIV-XV w. - dzielnica starego miasta (pierwotny układ urbanistyczny z XIV w.) - fragmenty murów miejskich z XIV i XV w. 		

<ul style="list-style-type: none"> • Tuchola • 2 poł. XIX w. • cmentarze: parafialny z 2 poł. XIX w., jeńców wojennych 1914-18, jeńców wojennych z wojny polsko-bolszewickiej 1920-21 • - pomnik pomordowanych w Rudzkim Moście 		
<ul style="list-style-type: none"> • Woj. Pomorskie i Kujawsko-Pomorskie • Na obszarze województwa pomorskiego: • Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie – Tucholski Park Krajobrazowy 		
<ul style="list-style-type: none"> • Człuchów • XII wiek, barok, wieża z XVIII wieku • kościół parafialny pw. św. Jakuba 	Wizerunki św. Jakuba:	
<ul style="list-style-type: none"> • Człuchów • XIX wiek • Park miejski „Lasek Luizy” 		
<ul style="list-style-type: none"> • Człuchów • 1400 i 1828 r • Zamek (był drugim co do wielkości zamkiem krzyżackim) i park 		Zamek w Człuchowie jest nieczynny do zakończenia prac budowlanych.
<ul style="list-style-type: none"> • Człuchów • 1 poł. XIX w. • dwór murowano-szachulcowy 		
<ul style="list-style-type: none"> • Człuchów, • XIX wiek • przy ul. Królewskiej, • zabytkowe kamienice, wille 		
<ul style="list-style-type: none"> • Człuchów • 2 poł. XIX wieku • budynek dworu miejskiego (Muzeum Regionalne) • + Noc Muzeów w maju • + Wieczory Muzealne – promocje książek i wieczory autorskie • + Konkurs Haftu Ludowego 		<p>od poniedziałku do piątku w godz. 9.00-16.00.</p> <p>W soboty i niedziele zwiedzanie muzeum po wcześniejszym zgłoszeniu pod numerem telefonu +48 59 834 25 86.</p> <p>W lipcu i sierpniu Muzeum czynne: poniedziałek – nieczynne wtorek-piątek – 9.00 – 17.00 sobota – 11.00 – 15.00 niedziela – 11.00 – 15.00</p> <p>Ostatni zwiedzający wchodzi na pół godziny przed zamknięciem.</p> <p>CENY: - bilet normalny - 4,00 zł - bilet ulgowy - 2,00 zł</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Polanów • neogotycki kościół Podwyższenia Krzyża z 		

1912r.		
<ul style="list-style-type: none"> • Polanów ul. Młyńska 14 • ok. 1850 i 1880 • zespół młyna wodnego (szachulcowy młyn, dom młynarza, budynek gospodarczy oraz służbę na rzece Grabowej) 		
<ul style="list-style-type: none"> • Polanów • początek XX wieku • willa 		
<ul style="list-style-type: none"> • Święta Góra Polanowska + dwumetrowe drewniane rzeźby-kapliczki przedstawiające Tajemnice Różańcowe, oraz postaci Świętych + ruiny dawnej kapliczki 	Ponad 2000 lat temu była miejscem kultu pogańskiego pomorskich Słowian; od XIII wieku miejsce pielgrzymowania do kaplicy p.w. Maryi; obecnie pustelnia ojców franciszkanów	

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 15 Walory kultury materialnej na Drodze Pelplińskiej

Położenie Nazwa zabytku Data powstania, styl,	Elementy związane ze św. Jakubem lub inne kluczowe dla atrakcyjności danego miejsca	Czy zabytek można zwiedzać
<ul style="list-style-type: none"> • Kłodawa • Kościół parafialny pw. św. Jakuba • Około 1735 r. 	<ul style="list-style-type: none"> - obraz centralny w ołtarzu głównym - malowana postać w feretronie (na lewo od ołtarza głównego) - w obrazie wiszącym w zachodniej części kościoła – nawie bocznej + odpust 25 lipca 	<ul style="list-style-type: none"> - należy zgłaszać się do ks. Proboszcza - codziennie 8-19 (zimą 18) - nieodpłatnie samodzielnie
<ul style="list-style-type: none"> • Kłodawa • Nepomuk – figura Jana Nepomucena 	polichromowana figura Świętego Jana Nepomucena na zdobionej kanelurami kolumnie	
<ul style="list-style-type: none"> • Niestępowo • Kościół Parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusowego 		Otwarty przed i po mszy świętej
<ul style="list-style-type: none"> • Niestępowo • Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny 	Barokowe wnętrze, obrazy z XVII wieku,	Zwiedzanie do uzgodnienia w parafii lub z przewodnikiem, kościół otwarty przed i po mszy św.
<ul style="list-style-type: none"> • Leżno • Zespół Pałacowo- Parkowy • 1720 r. 	(pokoje gościnne, apartamenty, sale konferencyjne, restauracja, winiarnia, park)	Otwarte dla zwiedzających
<ul style="list-style-type: none"> • Pępowo • Galeria Pępowo – prywatne muzeum Volkswagena 	Największe w Polsce prywatne muzeum samochodów marki volkswagen	Zwiedzanie 01 maja - 30 września 10.00 - 18.00 codziennie Ceny biletów: dorośli - 12 zł dzieci - 6 zł

Źródło: opracowanie własne.

3.2. Animacja religijna i turystyczno-kulturowa na PDŚJ

Pomorska Droga Jakubowa, a w szczególności jej Odcinek Lęborski są miejscem ożywionej animacji religijnej. Idea pielgrzymowania różnych grup społecznych i zawodowych do świątyń jakubowych staje się częstym motywem aktywności podczas imprez. Niektóre z działań o charakterze pielgrzymowania grupowego odbywające się pod egidą jakubową zdają się znacznie różnić od pierwotnego charakteru pielgrzymowania w stronę Santiago (np. Pielgrzymka Parafii Jakubowych na Jasną Górę). Inne wydają wyjątkowo trafnie wpisywać w nurt pielgrzymowania jakubowego np. Franciszkańska Pielgrzymka Rowerowa „od Jakuba do Jakuba”.

Tabela 16 Animacja religijna na Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba

Lp.	Nazwa imprezy / działania	Data i miejsce	Zakres i założenia
1.	Misterium Męki Pańskiej na Górze Rowokół w Smołdzinie	marzec/ kwiecień Smołdzino	Przedstawienie misterium Męki Pańskiej wraz z wejściem na górę Rowokół.
2.	Pielgrzymka do św. Jakuba Apostoła w Łebie	sierpień	Jednodniowa pielgrzymka z Lęborka do Łeby.
3.	Ogólnopolska Pielgrzymka Parafii Jakubowych na Jasną Górę	27 kwietnia 2013	W pielgrzymce wzięło udział około 1000 wiernych z ponad 20 parafii Jakubowych.
4.	Pielgrzymka rowerowa "od Jakuba do Jakuba" z Lęborka do Łeby	lipiec/ sierpień	Franciszkańska Pielgrzymka Rowerowa "od Jakuba do Jakuba", co roku bierze w niej udział ok. 50 osób.
5.	Pielgrzymka Dzieci Pierwszokomunijnych do Łeby	12.06.2010	b/d
6.	Pielgrzymka Budowlańców	Łeba 24.07.2010	b/d
7.	Pielgrzymka miejscowości pod patronatem św. Jakuba	Człuchów 23.10.2010	b/d
8.	Pielgrzymka Parafii Jakubowych	Lubichowo 4.12.2010	b/d
9.	Pielgrzymka czcicieli św. Jakuba	Człuchów 28.08.2010	b/d
10.	Odpust 25 lipca		Powiązanie elementów świeckich i religijnych. Pośród wielu pielgrzymów z okolic pojawiają się także pielgrzymi z Węgier, Słowacji, Serbii, Macedonii oraz z Żywca i Pilska, warto zaznaczyć, że często są to osoby różnych wyznań
11.	Pierwsza Wojewódzka Pielgrzymka Związku Pszczelarzy	26 września 2010	Pielgrzymka do Lęborka, założenie, aby stała się ona stałymi punktami pielgrzymowania do św. Jakuba Apostoła
12.	Powiatowa Pielgrzymka Cechu Rzemiosł Różnych	24 kwietnia 2010	Pielgrzymka do Lęborka, założenie aby stała się ona stałymi punktami pielgrzymowania do św. Jakuba Apostoła
13.	Msze święte za społeczność lęborską oraz tych którym kult Świętego jest bliski		Od marca 1998 roku w każdą pierwszą niedzielę miesiąca zaczęto odprawiać Mszę świętą za przyczyną św. Jakuba Ap. patrona Lęborka w intencji społeczności lęborskiej oraz wszystkich, dla których kult Św. Jakuba Apostoła jest bliski. Msze te są odprawiane aż po dzień dzisiejszy.
14.	Rozpoczęcie roku Jakubowego	14 lutego 2010, Sanktuarium św. Jakuba	Wprowadzenie Laski Jakubowej i uroczyste rozpoczęcie Roku Jakubowego 2010 – Msza św. pod

			przewodnictwem ks. Inf. S.Grunta
15.	Inne aktywności organizowane przez Duszpasterzy kościoła Św. Jakuba Apostoła	Lębork	Corocznie są również organizowane przez duszpasterzy kościoła Św. Jakuba Apostoła liczne wydarzenia kulturalne: - jakubowe spotkanie dzieci (festyn dla dzieci), - coroczne konkursy na rzeźbę św. Jakuba oraz konkursy malarskie i literackie, - bieg jakubowy, - koncerty chórów kościelnych, - festiwal piosenki religijnej Communio, - stragany ze stoiskami książek katolickich, - wystawy, - ewangelizacja uliczna "katolicy na ulicy" itd.

Źródło: opracowanie własne.

Przemierzanie Dróg Świętego Jakuba to aktywność równie często wybierana przez osoby niekierujące się motywacją religijną. Turyści podążający Drogą niezależnie od tego czy są pielgrzymami czy wyruszyli z motywów wyłącznie turystycznych chętnie uczestniczą w wydarzeniach turystyczno-kulturowych. Poniżej przedstawiono listę wydarzeń odbywających się na Drodze Świętego Jakuba w woj. pomorskim, które bądź to tematycznie łączą się wprost z ideą jakubowych szlaków, bądź mogą stanowić ofertę uzupełniającą dla aktywność ściśle związanej z Camino.

Tabela 17 Animacja turystyczno-kulturowa na Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba

Lp.	Nazwa imprezy	Data i miejsce	Zakres i założenia
1.	Misterium Męki Pańskiej na Górze Rowokół	marzec/ kwiecień Smołdzino	Przedstawienie misterium Męki Pańskiej wraz z wejściem na górę Rowokół.
2.	Ogólnopolska Pielgrzymka Parafii Jakubowych na Jasną Górę	27 kwietnia 2013	W pielgrzymce wzięło udział około 1000 wiernych z ponad 20 parafii Jakubowych.
3.	Jarmark Gryfitów	Odbywa się w każdą niedzielę, od końca czerwca do początku września	Impreza odbywa się od 1998 roku pod hasłem: „Letnie Muzealne Spotkania z Historią, Sztuką i Folklorem”. Stałe punkty w programie Jarmarku Gryfitów to m.in.: kramy rękodzielników, twórców ludowych, plastyków, antykwariarzy i kolekcjonerów; pokazy historyczne; spektakle teatralne i występy zespołów muzycznych, konkursy i zabawy dla dzieci; możliwość robienia zdjęć w „monidle”; prezentacja stowarzyszeń, instytucji kultury oraz gmin i firm regionu; sprzedaż wydawnictw muzealnych oraz aktualne informacje o wystawach, zbiorach oraz imprezach organizowanych przez wszystkie oddziały Muzeum.
4.	Dni Otwarte Żuławskich Zabytków	22-23.06.2013 r. Nowy Dwór Gdański	Podczas dni otwartych udostępnione będzie blisko 30 ciekawych miejsc szczególnych dla historii regionu. Oprócz wystaw stałych i czasowych w muzeach będzie też można wziąć udział w wykładach i prelekcjach, konkursach i prezentacjach oraz zwiedzić miejsca na co dzień niedostępne.
5.	56. Międzynarodowy Festiwal Muzyki	28.06.-23.08.2013r. Katedra Oliwska w	Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej w Katedrze Oliwskiej to najstarsze tego typu wydarzenie

Lp.	Nazwa imprezy	Data i miejsce	Zakres i założenia
	Organowej w Oliwie	Gdańsku	muzyczne w Polsce. Katedralne organy to instrument o niespotykanym brzmieniu, konstrukcji i możliwościach. Na coroczne festiwale zjeżdżają znakomici wirtuozi z całego świata. Przez dwa miesiące w 2013 roku odbędzie się 17 koncertów.
6.	Dni Morza w Ustce	30.06.2013 r. Ustka	Oficjalna inauguracja sezonu letniego w Ustce. W programie m.in. występy taneczne i muzyczne, a także liczne konkursy z nagrodami.
7.	XXXI Kartuski Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej	7.07.2013 r. Kartuzy	Koncert inauguracyjny Festiwalu odbywającego się w XIV-wiecznej kartuskiej Kolegiacie. Wstęp wolny.
8.	Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej	4 lipca – 8 sierpnia 2013 r. Kościół św. Jacka w Słupsku	Cykl koncertów odbywających się raz w tygodniu przez miesiąc organizowany przez Słupskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne. Podczas dorocznych festiwalowych koncertów prezentują się najwybitniejsi mistrzowie gry na organach (nie tylko polscy), znakomite zespoły kameralne, wirtuozi różnych instrumentów, soliści i chóry. Bezpłatny wstęp.
9.	Lech Fire Festival	05-06.07.2013	Pokaz sztucznych ogni – jedna z największych imprez pirotechnicznych w Polsce.
10.	Festiwal Blues w Leśniczówce	11-13.07.2013 r. Mirachowo	Bluesowy festiwal plenerowy, który odbywa się wśród mirachowskich lasów. W 2013 roku odbędzie się już 7. edycja, tego rozrastającego się z roku na rok wydarzenia. Wstęp wolny.
11.	Święto latarni	14.07.2013 r. Ustka	Impreza cykliczna o charakterze rodzinnym – piknik pod latarnią, nocne zwiedzanie latarni, liczne atrakcje dla dzieci. Organizowane z okazji międzynarodowego dnia latarni morskich.
12.	Wielki Odpust w Sanktuarium Matki Boskiej Sianowskiej Królowej Kaszub	20-29.07.2013 r. Sianowo	Na uroczystości odpustowe co roku do Sianowa ściągają liczne pielgrzymki z całego województwa. Oprócz bogatego programu nabożeństw na pielgrzymów zawsze czekają także kolorowe stragany.
13.	Międzynarodowa Wędrówka Jakubowa PTTK	25-27.07.2013 r.	Trasa: Gdańsk-Lębork.
14.	Lęborskie Dni Jakubowe	26-28.07.2013 r. Lębork	Podczas dorocznej imprezy odbywa się m.in. odpust, Międzynarodowy Złot Jakubów, Wręczanie statuetek złotego Lwa, Międzynarodowe spotkania z Folklorem, Bieg Uliczny św. Jakuba, koncerty gwiazd muzyki.
15.	Jarmark Dominikański	27 lipca-18 sierpnia 2013 r. Gdańsk	Gdański Jarmark św. Dominika jest najstarszą w Polsce imprezą plenerową handlowo-rozrywkową. W trakcie jego trwania na odwiedzających czeka ponad 1000 stoisk ze starociami, antykami, wyrobami artystycznymi, rzemieślniczymi i regionalnymi oraz wydarzenia kulturalne, artystyczne i koncerty.
16.	XXXI Kartuski Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej	28.07.2013 r. Kartuzy	II koncert Festiwalu odbywającego się w XIV-wiecznej kartuskiej Kolegiacie. Wstęp wolny.

Lp.	Nazwa imprezy	Data i miejsce	Zakres i założenia
17.	XXXI Kartuski Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej	4.08.2013 r. Kartuzy	III koncert Festiwalu odbywającego się w XIV-wiecznej kartuskiej Kolegiacie. Wstęp wolny.
18.	Wielki ogólnopolski rajd rowerowy „szlakiem zwiniętych torów”	4.08.2013 r. Ustka, Poddąbie, Rowy, Smołdzino, Gardna Wielka	Rajd rowerowy „szlakiem zwiniętych torów” organizowany jest przez Ustecki OSiR. Trasa rajdu pokrywa się w dużej mierze ze szlakiem św. Jakuba. Do wyboru są dwa dystanse: 25 lub 75 km.
19.	Święto Ustki „SYRENALIA”	15.08.2013 r.	W 2013 r. gwiazdą "Syrenaliów" będzie Arka Noego. W programie również rodzinny koncert dla dzieci zespołu Zejman & Garkumpel.
20.	XIII Mistrzostwa Polski w Wyplukiwaniu Bursztynu „Złoto Bałtyku-Ustka 2013”	17.08.2013 r.	Zabawa dla całej rodziny polegająca na wyplukaniu jak największej ilości bursztynu.
21.	XXXI Kartuski Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej	18.08.2013 r. Kartuzy	IV, ostatni koncert Festiwalu odbywającego się w XIV-wiecznej kartuskiej Kolegiacie. Wstęp wolny.
22.	Święto Dwumiasta Słupsk-Ustka, Święto Ryby	18-19.08.2013 r. Słupsk	Słupskie "Święto Ryby", to święto polskich rybaków morskich i śródlądowych oraz przetwórców branży rybnej. Impreza dla miłośników potraw z ryb, którą uzupełniają koncerty i inne wydarzenia plenerowe. W 2012 roku odbyła się również rowerowa gra miejska, konkursy, zmagania kulinarne.

Źródło: opracowanie własne.

Jedynie w Lęborku i Łebie odbywają się wydarzenia ściśle związane ze szlakiem. Stały się już one stałym elementem kalendarza wydarzeń w tych miastach. Jednak pozostałe miejscowości położone wzdłuż nitki szlaku także posiadają potencjał generowania imprez „jakubowych” lub włączenia się w inicjatywy wspólnych imprez dla regionu pod hasłem Camino czy jakubowej muszli. Wiele interesujących inicjatyw związanych ze szlakiem podjęto w 2010 roku, który był tzw. Świętym Rokiem Jakubowym. Niestety wiele z tych ciekawych akcji nie zostało powtórzonych w kolejnych latach lub brakuje informacji na ten temat.

Przy planowaniu kalendarza imprez jakubowych warto pamiętać, że na wybrzeżu podczas sezonu letniego odbywają się liczne imprezy sportowe. W ich ramach interesującą ofertę mogą znaleźć miłośnicy takich sportów jak: siatkówka plażowa, piłka halowa, biegi, nordic walking. Warto to wykorzystać w połączeniu z rosnącym zainteresowaniem spędzania wolnego czasu w sposób aktywny, a także promowaniem szlaków jakubowych.

Idealnie w animację aktywności na Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba wpisuje się Nordic Walking. Dodatkowo zawody w Nordic Walking przyciągają osoby regularnie uprawiające ten sport, a szlak Jakubowy może stać się idealnym miejscem tego rodzaju turystyki aktywnej. Wyjątkowe właściwości tej formy ruchu (odciążenie stawów, zaangażowanie większość partii mięśni) czynią z niej idealną propozycję dla osób w każdym wieku.

Organizacja różnego rodzaju imprez skierowanych do zróżnicowanych odbiorców może być skutecznym sposobem na skrócenie martwego turystycznie okresu zimowego. Niewielu bowiem śmiałków zdecyduje się na pielgrzymowanie Camino w surowych warunkach jesienno-zimowych. Lecz ciekawy event kulturalny lub impreza sportowo-rekreacyjna (np. narciarstwa biegowego) może być wystarczającym bodźcem do przyjazdu na PDŚJ poza letnim sezonem turystycznym.

3.3. Baza noclegowa na Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba

W niniejszym podrozdziale przeanalizowano jak kształtuje się oferta obiektów noclegowych na Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba. Nocleg dla podróżującego, również dla pielgrzyma jest podstawowym elementem oferty, bez którego rozwój turystyki na szerszą skalę jest niemożliwy.

Poniżej wyodrębniono podstawowe cechy jakimi można scharakteryzować turystę zainteresowanego przebyciem Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba, które są istotne również w kontekście preferowanego miejsca nocnego wypoczynku.

- Poszukuje raczej skromnego zakwaterowania – jest nastawiony na niższe koszty noclegów.
- W miejscu noclegu zwykle spędzą tylko jedną noc, a następnie wyrusza dalej.
- Nie przeszkadza mu dzielenie miejsca zakwaterowania z innymi pielgrzymami.
- Bardziej zależy mu na doznaniach duchowych, a nie cielesnych – rzadko będzie poszukiwał więc miejsc o wysokim standardzie, oferujących różne wygody.
- Okazjonalnie może być zainteresowany noclegiem o wyższym standardzie, dla zrekompensowania trudów długiej wędrówki.
- Chce obcować z przyrodą i kulturą oraz tradycją regionu, który przemierza.

Na podstawie powyższej charakterystyki wskazano 9 różnych typów obiektów noclegowych, które najlepiej będą spełniać oczekiwania turysta podróżującego PDŚJ. Będą to w szczególności:

1. Domy Pielgrzyma

- dostosowane specjalnie do potrzeb pielgrzymów
- charakteryzują się niskimi kosztami noclegu
- oferują możliwość wspólnej modlitwy oraz innymi elementami oferty, podkreślającymi duchowy charakter

2. Obiekty agroturystyczne

- bliskość natury
- doświadczenia związane z kulturą danego regionu, poznawanie zwyczajów
- możliwy udział w wydarzeniach typu spotkanie z innymi mieszkańcami, ognisko – przyjemna atmosfera

3. Pola namiotowe

- blisko natury
- niskie koszty

- dla chcących doświadczyć mniej „ucywilizowanej podróży”, bardziej podobnej do dawnych pielgrzymek
- 4. Noclegownie przy obiektach sakralnych**
- bliskość świątyń
 - niskie koszty
 - czasem przy obiektach kończących dany odcinek trasy (brak konieczności dalszego poszukiwania noclegu)
- 5. Schroniska**
- przy szlakach turystycznych
 - między miejscowościami początkowymi i końcowymi odcinka, dla zmęczonych podróżą
 - niskie koszty
 - wieloosobowe zakwaterowanie
- 6. Pensjonaty**
- zwykle niewysokie ceny
 - umiejscowione zazwyczaj w pobliżu największych atrakcji, a więc przy DŚJ
- 7. Hotele**
- relatywnie niskie ceny
 - przyjazna atmosfera
 - nastawione na krótkie pobyty
 - możliwość wynajęcia dzielonych pokoi (poznanie ludzi oraz niższa cena)
- 8. Noclegi w miejscach zabytkowych**
- możliwość zwiedzenia danego miejsca i pozostania tam na noc, bez konieczności dalszych poszukiwań
 - czasem dłuższy pobyt w danym miejscu daje możliwość udziału w dodatkowych atrakcjach oferowanych przez obiekty
- 9. Zajazdy**
- nastawione na jednonocne pobyty gości
 - podstawowe wyposażenie
 - przeznaczone dla podróżnych

Podczas wykonywania analizy bazy noclegowej przyjęto, że turystę podążającego PDŚJ interesują wybrane kategorie obiektów noclegowych. Głównym kryterium wyboru był fakt, że taki podróżnik w miejscu noclegu spędzi zwykle tylko jedną noc, następnie wyruszając w dalszą drogę. Oprócz tego uznano, że turysta będzie chciał obcować z kulturą, religią oraz przyrodą. Skupiono się raczej na zakwaterowaniu o niższym lub średnim standardzie, gdyż większość podróżujących pieszo, nastawiona jest na relatywnie niskie koszty noclegu. Wysunięto także założenie, że turystom w większości nie będzie przeszkadzało okazjonalne zakwaterowanie z innymi gośćmi.

Analiza obiektów noclegowych została wykonana dla dziesięciu odcinków Drogi Świętego Jakuba znajdujących się na terenie województwa pomorskiego oraz w niewielkim stopniu na terenie Województwa Kujawsko-Pomorskiego:

- Gdańskiej Drogi św. Jakuba
- Żukowskiej Drogi św. Jakuba
- Kartuskiej Drogi św. Jakuba
- Sierakowickiej Drogi św. Jakuba – Pętli Sierakowickiej
- Lęborskiej Drogi św. Jakuba
- Słupskiej Drogi św. Jakuba
- Człuchowskiej Drogi św. Jakuba – droga projektowana
- Pelplińskiej Drogi św. Jakuba – droga projektowana
- łącznika z Polską Drogą św. Jakuba – droga projektowana
- Wejherowskiej Drogi św. Jakuba – droga projektowana

W miarę możliwości, wyszukiwano obiekty dla każdej z powyższych kategorii w miejscowościach początkowych oraz końcowych danego odcinka Drogi. Zebrane one zostały w postaci tabeli, dla każdej miejscowości z osobna. Łącznie wskazano ponad 30 miejscowości. W tabeli umieszczono nazwę, adres oraz własną stronę internetową obiektu lub tą, na której znaleziono o nim informacje.

Przyjęto, że dziennie pieszy jest w stanie pokonać maksymalnie nieco ponad 25 km. W przypadku, gdy trasa obejmowała większą odległość, została podzielona. Wtedy wskazano możliwość noclegu w miejscowości położonej mniej więcej w środku odległości pomiędzy początkiem, a końcem odcinka. Wykonano w tym celu osobne tabele.

Uwzględniono także w niektórych przypadkach obiekty noclegowe znajdujące się na trasie między miejscowościami, mimo że nie liczyła ona więcej niż przyjęte około 25 km, lub obiekt nie znajdował się pośrodku odcinka. Postępowano tak ze względu na bardzo małą liczbę obiektów noclegowych w niektórych miejscowościach początkowych, końcowych lub środkowych oraz biorąc pod uwagę możliwość dostosowania miejsca noclegu do indywidualnych preferencji danego turysty, co do długości odcinka przechodzonego w ciągu dnia. Mimo to na niektórych trasach napotkano spore problemy ze znalezieniem jakichkolwiek obiektów.

Większość obiektów uwzględnionych na wszystkich odcinkach trasy to pensjonaty oraz obiekty agroturystyczne. Jeśli chodzi o obiekty najrzadziej pojawiające się na trasach to są to Domy Pielgrzyma, noclegi przy obiektach sakralnych oraz noclegi w miejscach zabytkowych, ciekawych. Hostele znajdują się w większych miastach, natomiast pola namiotowe głównie w bliskiej odległości od morza.

Tabela 18 Obiekty noclegowe na Gdańskiej Drodze Świętego Jakuba

Rodzaj obiektu noclegowego	Elbląg	Nowy Dwór Gdański	Niedźwiedzica
Obiekty agroturystyczne			- "U Grażyny", Żuławki 80 - Agro Ostoja, Drewnica 134 - Pod Kasztanem, Drewnica 132
Schroniska, noclegi w	- Dom Studencki nr 2		

szkołach itp.	ul. Wspólna 11-13 www.pwsz.elblag.pl/domy_studenckie.html		
Pensjonaty	- Pensjonat M.F.*** ul. Świętego Ducha 26 (Stare Miasto) http://www.pensjonatmf.pl/ - Gemini Dom ul. Plac Dworcowy 1		
Noclegi w miejscach zabytkowych	- Dwór Bieland ul. H. Poświatowskiej 1 http://dworbieland.pl		
Inne		- Hotelik Joker ul. Sienkiewicza 2 www.willajoker.pl	Hotel Drywa Dworek 26, Stegna www.hoteldrywa.natmax.pl

Rodzaj obiektu noclegowego	Sobieszewo	Stróża
Domy Pielgrzyma	- Przy Kościele p.w. Matki Boskiej Salestyńskiej (46 miejsc) ul. Pieszka 1	
Obiekty agroturystyczne	- Gospodarstwo Agroturystyczne Przystań ul. Jachtowa 2 www.sobieszewo.net	
Pensjonaty	- Bursztynowa Wydma ul. Nadwiślańska 80 www.bursztynowa-wydma.pl	
Hostele	- Justhostel Zawodzie 20 - Focus Gdańsk Elbląska 85	
Noclegi w miejscach zabytkowych	- Dom Muzyka ul. Łąkowa 1-2	

Rodzaj obiektu noclegowego	Wiślinka	Gdańsk, Stare Miasto	Gdańsk, Oliwa
Obiekty agroturystyczne	- Ewa Wiercińska I Tadeusz Fuk ul. Sobieszewska 13 www.psir.wbpg.org.pl		
Pensjonaty		- Pensjonat Stara Wędzarnia ul. Nadwiślańska 79, Gdańsk, pomorskie http://www.starawedzarnia.pl/ - ABAK Hotel – Pensjonat Ludwika Beethovena 8 http://www.abak.gda.pl/	- Pensjonat Stara Karczma Stary Rynek Oliwski 7 http://www.starakarczma.com.pl/ - Nocelgi „Słonecznik” Ul. Zajęcza 6 www.slonecznik-noclegi.pl
Hostele		Bardzo bogata oferta hosteli, m.in.: Happy Seven Hostel, Hostel City Centre, La Guitarra Hostel, Sound Hostel i wiele innych.	- 100 Ten Hostel Ul. Polanki 110c www.100ten.pl

Zajazdy		- Zajazd Tallar Trakt św. Wojciecha 217 - Zajazd Lipce ul. Trakt św. Wojciecha 293 http://hotel.podr.pl/	- Zajazd Pod Olivką Kościerska 1 A www.podolivka.pl
Noclegi w miejscach zabytkowych		- Hostel Universus (zabytkowy budynek królewskich stajni) ul. Podgarbary 10	

Tabela 19 Obiekty noclegowe na Kartuskiej Drodze Świętego Jakuba

Rodzaj obiektu noclegowego	Żukowo	Kartuzy	Sianowo
Obiekty agroturystyczne			- „U Judyty”, Cieszonko 60, www.ujudyty.kartuzy.info - Agroturystyka Dom, Cieszonko 52
Pensjonaty		-Image ul. 11 Listopada 2 www.image.kartuzy.pl - Centrum Turystyczno-Konferencyjne Korman ul. 3 Maja 36	
Zajazdy	- Bed-Breakfast by Tina Polna 67	- Gościniec Kaszubski Parkowa 4 http://www.goscinieckaszu bski.pl/	
Noclegi w miejscach zabytkowych, ciekawych	- Galeria Pępowo Armii Krajowej 50 www.vvmuseum.pl		

Tabela 20 Obiekty noclegowe na Sierakowickiej Drodze Świętego Jakuba

Rodzaj obiektu noclegowego	Mirachowo	Sierakowice	Linia
Obiekty agroturystyczne		- Agroturystyka ul. Leśna 22 - Gnibe Maria ul. Mierachowska 3 http://www.psir.wbpg.org.pl/index.php?id=170&lang=pl&pow=&ps=66	- U Madzi ul. Dargolewska 7 www.psir.wbpg.org.pl - Stowarzyszenie Turystyczne Ziemia Wejherowska Maria Malinowska Ul. Dargolewska 9
Pensjonaty	- Pokoje Gościnne Lange Mirachowo ul. Poczтовая 1 http://www.eholiday.pl/noclegi-ef9424.html		
Zajazdy		- Zajazd Kaszubski u Zygmunta ul. Lęborska 27A http://e- turysta.pl/zajazd-	

		kaszubski-u-zygmunta-sierakowice-108617.html	
Notatki	W okolicy http://meteor-turystyka.pl/noclegi,mira-chowo,0.html	Kwatery prywatne + w okolicy: http://meteor-turystyka.pl/noclegi,sierakowice,0.html	

Tabela 21 Obiekty noclegowe na Lęborskiej Drodze Świętego Jakuba

Rodzaj obiektu noclegowego	Lębork	Łebień	Łeba
Pensjonaty			- „Angela”, ul. Plac Dworcowy 2a www.angela.afr.pl - „Krystyna”, ul. Łebska 128 www.krystyna.nadmorzem.com - „Wilk”, ul. Grunwaldzka 1 www.pensjonatwilk.pl
Zajazdy	-Karczma Rycerska Al.Wolności 9 www.karczma-rycerska.pl - „Tina”, ul. Kusocińskiego 54		
Pola namiotowe			- Ośrodek Wczasowy FILARÓWKA ul. Brzozowa 26 www.filarowka.pl - CAMPING MORSKI nr 21 kat. *** ul. Turystyczna 3 (czynny od maja do września) www.camping21.pl - Camping "Leśny" nr 51*** ul. Brzozowa 16 A www.camping51.pl www.camping51.maxmedia.pl - Camping Rafael**** nr 145 Camping - Pole Carawaningowe i Namiotowe Domki Letniskowe Pokoje Gościnne ul. Turystyczna 10 www.campingrafael.pl

Rodzaj obiektu noclegowego	Izbica	Smółdzino
Obiekty agroturystyczne	- Gospodarstwo Agroturystyczne U Wojtka Izbica 12 76-220 Główny http://agrouwojtka.obitur.pl/	- Agroturystyka Jasia ul. Daszyńskiego http://www.jasia.afr.pl/ - Agroturystyka "PRZYTULISKO" 76-214 Smółdzino, Łokciowe 20 http://www.przytulisko.afr.pl/
Schroniska, noclegi w szkołach itp.		- Szkolne Schronisko Młodzieżowe, ul. Bohaterów Warszawy http://www.smoldzino.com.pl/stroony/menu/94.dhtml

Pensjonaty	- Baza Turystyczna Familia Izbica 44, Głównyce http://izbicanoclegi.pl/	- Słoneczko, ul. Leśna 18 http://www.sloneczko2.afr.pl/
Zajazdy		- Gościniec u Bernackich ul. Boh. Warszawy 26 http://www.ubernackich.pl/

Rodzaj obiektu noclegowego	Inne miejscowości w okolicy
Obiekty agroturystyczne	- „Pod wierzbą”, Garczegorze 39/1, Nowa Wieś Lęborska, www.podwierzba.pl - „Na Łąkach”, Garczegorze 21, Nowa Wieś Lęborska, www.nalakach.agro.pl - „Brygida”, Lędziechowo 17A, Nowa Wieś Lęborska - „Pod Dębem”, Smołdziński Las 49, smoldzinskilas.prv.pl - „U Jarka”, Smołdziński Las 11, www.smoldzinskilas.net - „Pod Kasztanami”, Smołdziński Las 55, www.podkasztanami.afr2.pl
Pensjonaty	- „Galeria Sen”, Smołdziński Las 26A, www.galeria-sen.pl

Tabela 22 Obiekty noclegowe na Słupskiej Drodze Świętego Jakuba

Rodzaj obiektu noclegowego	Słupsk	Rowy
Schroniska, noclegi w szkołach itp.	- Szkolne Schronisko Młodzieżowe PTSM, ul. Chopina 3 http://schroniskoscku.slupsk.pl	
Pensjonaty	- Pensjone Antonio ul. Wileńska 8 http://pensjonat.slupsk.pl - Pensjonat Girjot ul. Gdyńska -	- „Maszt”, ul. Leśna 8 http://www.maszt-rowy.pl/ - „Złoty Brzeg”, ul. Parkowa 14 http://zlotybrzeg.com.pl/ - „AQUA”, ul. Leszczynowa 1 http://www.aqua.rowy.in/ - „KLIF” ul. Bałtycka 33 http://www.klif-rowy.pl/ - „KOJA”, ul. Polna 1 http://www.koja-rowy.pl/ - „COLUMBUS”, ul. Wczasowa 75a http://www.columbus-rowy.pl/ - „ALGA”, ul. Bosmańska http://www.alga.nadmorzem.com/
Hostele	- APA Hostel, ul. Jagiellońska http://www.apahostel.pl/	

Rodzaj obiektu noclegowego	Ustka	Pałowo
Obiekty agroturystyczne	- „U Eli”, ok. Zaleskie 30 http://e-turysta.pl/agroturystyka-u-eli-ustka-104146.html	
Pensjonaty	- „Morze”, ul. Marynarki Polskiej 22 http://www.morze-ustka.pl/ - „Irenka”, ul. Krasickiego 15 http://www.ireнка.nadbałtykiem.pl/	
Pola namiotowe	- Pole Kempingowe „Borowinka” ul. Grota Roweckiego 9 http://www.borowinka.pl/ - Camping Morski ** 101 (PFCC) ul. Armii Krajowej 4	

<http://www.morski101.republika.pl/>

Tabela 23 Obiekty noclegowe na Wejherowskiej Drodze Świętego Jakuba

Nazwa obiektu/miejsce	Mechowo	Wejherowo
Obiekty agroturystyczne	W pobliżu: - „Dom na Bałtykiem”, Pucka 63, Darżlubie - „U Kaszuba”, Św. Rozalii 17, Darżlubie - „Leśniczówka”, Czarna Góra, Leśniewo, www.lesniczowka.agrowakacje.pl - bogata oferta noclegów w oddalonym o około 5km Pucku	
Inne		- Pokoje Wejherowo, ul. 12 Marca 193, www.pokojewejherowo.pl - „Cedron”, Harcerska Baza Obozowa ZHP, ul. Kalwaryjska 1, http://cedron.wejherowo.zhp.pl

Nazwa obiektu/miejsce	Na odcinku Wejherowo – Sianowo
Obiekty agroturystyczne	- Agroturystyka U Franciszka, Brzozowa 4, Łebieńska Huta www.kaszuby.agroturystyka.com.pl/oferta.php?e=310&szukid=6d8a4fc0e8c3b57b795b31a17a0a293a

Tabela 24 Obiekty noclegowe na Człuchowskiej Drodze Świętego Jakuba

Rodzaj obiektu noclegowego	Pelplin	Lubichowo	Śliwice
Obiekty agroturystyczne	- Gospodarstwo rolno-agroturystyczne Elżbieta Gładkowska Ul. Ropuchy 1 http://pelplin.pl/Noclegi	- Kwatera agroturystyczna „Wiktor” Ul. Nadrzeczna 3, Ocypel http://www.noclegi-nad-morzem.info/noclegi-lubichowo-4165.html	- Gospodarstwo Agroturystyczne Halina Rolewicz http://www.eholiday.pl/noclegi-dm7139.html - Gospodarstwo Agroturystyczne „U Bogusi” Lińsk 31, Śliwice http://meteor-turystyka.pl/ubogusi-linsk,linsk.html
Pola namiotowe		- Pole Namiotowe „Boberek” Młynki 3, Lubichowo www.poleboberek.pl	
Noclegownie przy obiektach sakralnych	- Collegium Marianum ul. Aleja Cystersów 2 www.collegium.pelplin.diecezja.org - Wyższe Seminarium Duchowne ul. Plac Mariacki 7		

	www.seminarium.pelplin.diecezja.org		
Schroniska, noclegi w szkołach itp.	- Internat przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym Ul. Sambora 5 http://pelplin.pl/Noclegi		
Inne		- Ośrodek wczasowo-rekreacyjny „Jubilat” ul. Wczasowa 29, Ocypel www.ocypel.alpha.pl	

Rodzaj obiektu noclegowego	Tuchola	Człuchów	Polanów
Obiekty agroturystyczne	- Agroturystyka „Bory Tucholskie” Ul. Nad Brdą 4 www.nadbrda.pl - Gospodarstwo Agroturystyczne „Pod Dębami” Niwki 7, Legbąd www.poddebami.borytucholskie.pl		- Gosp. agroturystyczne „Agroknieja” Osada Knieja 3, Polanów www.agroknjeja.pl
Schroniska, noclegi w szkołach itp.		- Dom Sportowca Ul. Szkolna www.sportowca.obitur.pl - Powiatowa Bursa Szkolna Ul. Koszalińska 2 http://bip.powiatczluchofski.org.pl/strony/804.dhtml	
Pensjonaty	- Pensjonat „Bory” Ul. Saganowskiego 11 www.borypensjonat.pl	- „Przy Zamku” ul. Kościelna 4 www.przyzamku.com - Gościniec „Maria”, Pl. Wolności 5 www.gosciniemaria.republika.pl/	
Zajazdy		- Zajazd „Eden”, Rychnowy 102 http://meteor-turystyka.pl/eden-rychnowy,rychnowy.html	
Pola namiotowe	- Pole biwakowe Biała 5a, Tuchola www.gwewelina.obitur.pl		
Inne	- Pokoje Gościnne „Olimpia”, ul. Warszawska 17, www.dwoimpia.noclegiw.pl		- Dwór Warblewo www.warblewo.pl/dworwarblewo , Warblewo 12

Rodzaj obiektu noclegowego	Śliwice-Tuchola (27 km)	Tuchola – Człuchów (40 km)	Człuchów – Polanów (75,5 km)
Obiekty agroturystyczne	- GOSPODARSTWO AGROTURYSTYCZNE Bogusława Andrearczyk Lińsk 31 89-530 Śliwice http://www.borytucholski.e.pl/andrearczyk/stara/	- Agroturystyka W Zagrodzie u Tomka ul. Nadjeziorna 1, Ostrowite, Czersk http://www.utomka.com.pl/	- JAWOROWY DWÓR Dymin 6a, Koczała http://strona.jaworowydwor.nazwa.pl/ - Gospodarstwo Agroturystyczne Brygida Dorszyńska, ul. Dworcowa, Przechlewo - Agroturystyka Zacisze ul. Człuchowska, Przechlewo - Agro Kaśka, Słosinko, Miastko
Schroniska, noclegi w szkołach itp.		- Powiatowa Bursa dla Młodzieży Szkolnej ul. Świętopełka, Chojnice	- Ośrodek Sportu i Rekreacji ul. Człuchowska, Przechlewo http://www.przechlewo.maxmedia.pl
Pensjonaty			- Dom Pomorski, ul. Kazimierza Wielkiego 1, Miastko, www.dompomorski.pl
Zajazdy			- „U Julii”, ul. Kazimierza Wielkiego, Miastko http://www.ujulii.afr.pl
Pola namiotowe			- Ośrodek Sportu i Rekreacji ul. Człuchowska, Przechlewo http://www.przechlewo.maxmedia.pl/

Tabela 25 Obiekty noclegowe na Pelplińskiej Drodze Świętego Jakuba

Rodzaj obiektu noclegowego	Pelplin – Kłodawa (37,2 km)
Domy Pielgrzyma	Dom Pielgrzyma, Ul. Gdańska 6, Trąbki Wielkie
Obiekty agroturystyczne	- EKO-FARMA Zielona Fala, ul. Skarszewska, Godziszewo, http://meteor-turystyka.pl/zielonafala-godziszewo,godziszewo.html - Agroturystyka Kociewia-Małgorzata i Sławomir Ziętarscy, Godziszewo, ok. Mirowo Duże 12, http://e-turysta.pl/agroturystyka-kociewia-malgorzata-i-slawomir-zietarscy-godziszewo-108738.html
Zajazdy	- Gościniec RJC, Kolbudy, ul. Sienkiewicza 17, http://e-turysta.pl/gosciniac-rjc-kolbudy-108411.html

Tabela 26 Obiekty noclegowe na łączniku z Polską Drogą Świętego Jakuba

Nazwa obiektu/miejsce	Smętowo Graniczne	Dragacz	Niewieścín
Obiekty agroturystyczne		- U Lucyny, Dragacz, ul. Dolna Grupa 76, http://e-turysta.pl/u-lucyny-dragacz-115381.html	
Zajazdy		- Pokoje gościnne liczba miejsc: 60 http://meteor-	

		turystyka.pl/pokojegoscinne,dragacz.html - Restauracja-Motel Elżbieta I Hendryk Lubańscy, Dragacz, ul. Szosa Gdańska 22, http://e-turysta.pl/restauracja-motel-elzbieta-i-hendryk-lubanscy-dragacz-115382.html	
--	--	---	--

Rodzaj obiektu noclegowego	Smętowo Graniczne – Dragacz (30,9 km);	Dragacz – Niewieścín (46,8 km)
Obiekty agroturystyczne	- Gdańskie Stowarzyszenie Agroturystyki Tucholskie Wrota Maciej Górski, Bochlin 13, Nowe, http://e-turysta.pl/gdanskie-stowarzyszenie-agoturyzmu-tucholskie-wrota-maciej-gorski-nowe-108749.html	- Agroturystyka Elżbieta i Czesław Kwiatkowski, Chrystkowo 21, Świecie, http://www.chrystkowo.eu/ - Agroturystyka Małgorzata i Krzysztof, ul. Wojska Polskiego, Gruczno http://meteor-turystyka.pl/agro-gruczno,gruczno.html
Pensjonaty		- Noclegi przy Wdzie, ul. Kwiatowa 2, Świecie, http://www.noclegi-swiecie.pl/ - Pokoje gościnne, ul. Marii Skłodowskiej-Curie 1E, Świecie
Zajazdy	- Gościniec Wrota Tucholskie m. Bochlin, Nowe, http://meteor-turystyka.pl/wrotatucholskie,bochlin.html - Zajazd Krasnal, Dragacz, ok. Fletnowo 51A, 20, http://e-turysta.pl/zajazd-krasnal-dragacz-115387.html	- Gościniec Gruczno ul. Polna 3, Gruczno, http://meteor-turystyka.pl/polna-gruczno,gruczno.html
Pola namiotowe		- Camping - Zamek Świecie - PFCC nr 54 ul. Zamkowa 10, Świecie, http://www.camping-zamek.pl/

W większości badanych miejsc nie napotkano trudności ze znalezieniem obiektów noclegowych, spełniających założone na początku kryteria. Z analizy wynika, że największy problem ze znalezieniem noclegu turysta może mieć jedynie w mniejszych miejscowościach na Gdańskiej i Wejherowskiej DŚJ, łączniku z Polską DŚJ oraz na odcinku między Lubichowem a Tucholą (Człuchowska DŚJ). Są to jednakże pojedyncze przypadki, które nie powinny w przyszłości znacząco utrudniać budowy produktu turystycznego PDŚJ. Zawsze istnieje możliwość niewielkiego zmodyfikowania przebiegu trasy lub transportu ze szlaku do miejsca noclegowego.

Załącznik – organizacje zarządzające Drogami Świętego Jakuba w Europie

Kluczową rolę w tworzeniu produktu turystycznego, jakim są Drogi św. Jakuba, odgrywają w Europie specjalnie powołane do tego organizacje. Zakres ich działań jest bardzo zróżnicowany, gdyż rozwój Camino de Santiago pełen jest różnorodnych wyzwań.

Aby ruch turystyczny na szlakach zaistniał, konieczne jest w pierwszej kolejności wytyczenie tych szlaków, tak by ich przebieg był możliwie najbardziej atrakcyjny pod względem przyrodniczym oraz kulturowym, jednocześnie mając na względzie bezpieczeństwo oraz komfort pielgrzymujących (np. nie wytyczając szlaku wzdłuż ruchliwych ulic lub po grząskim terenie). Następnym krokiem powinno być oznakowanie dróg w przestrzeni geograficznej, co pozwoli im rzeczywiście zaistnieć oraz ułatwi korzystanie z nich. Istotnymi elementami szeroko rozumianego zagospodarowania produktu będą też działania związane z promocją oraz animacją kulturową. Wydanie przewodnika, stworzenie dedykowanej strony internetowej czy też aplikacji na urządzenia mobilne są w dzisiejszych czasach elementami, bez których budowa atrakcyjnego rynkowo produktu turystycznego jest praktycznie niemożliwa. Z kolei dodatkowo organizowane wydarzenia kulturalne, wykłady, konkursy, spotkania pielgrzymów oraz inne atrakcje będą stanowiły czynnik podnoszący zainteresowanie potencjalnych turystów.

Zdecydowaną większością z powyższych elementów w krajach zachodnich zajmują się najczęściej różnego rodzaju organizacje pozarządowe (np. stowarzyszenia czy fundacje), które prowadzą działalność pożytku publicznego. W dużej mierze, właśnie od istnienia tego typu dedykowanego podmiotu zależy stan zagospodarowania podlegającego fragmentu DŚJ oraz odbywające się na nim wydarzenia. Często istotny wkład w działalność tych organizacji mają lokalne władze. W poniższym zestawieniu wskazano na najważniejsze podmioty z Hiszpanii, Francji, Niemczech oraz ogólnoeuropejskie, które aktywnie działają na rzecz utrzymania, rozwoju i promocji Camino de Santiago.

Tabela 27 Organizacje hiszpańskie

Organizacja	Typ organizacji	Działalność
<p>Hiszpańska Federacja Przyjaciół Camino de Santiago</p> <p>(Federación Española de Asociaciones de Amigos del Camino de Santiago)</p> <p>www.caminosantiago.org</p>	<p>Non-profit</p> <p>Prywatne inicjatywy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wydawanie broszury „De peregrino a peregrino” (rady dla pielgrzymów; adresy stowarzyszeń gdzie można uzyskać zaświadczenie; informacje o 760 schroniskach na 19 szlakach Camino de Santiago, opatrzone legendą – o zarządzającym i własności (municipalne, kościelne, stowarzyszenia, prywatne itp.), cenie (donativo lub płatne); mapka ze wszystkimi szlakami Camino w Hiszpanii) - promowanie, przywracanie i zachowanie bogatego dziedzictwa kulturowego jakim jest Camino de Santiago - dbanie o dobre oznakowanie blisko 10 tys. km tras jakubowych w samej Hiszpanii (strzałki, muszelki, kolory) - funkcje informacyjne i wsparcie dla pielgrzymów przechodzących przez największe miasta znajdujące się na szlaku - schroniska prowadzone pod egidą Federacji

		<ul style="list-style-type: none"> - szkolenia dla wolontariuszy pracujących w schroniskach -współpraca z instytucjami (parafie, gminy, rady powiatu, itp.) i osobami prywatnymi w budowaniu schronisk, hosteli i innych miejsc dla pielgrzymów. -Organizacja, administracja i zarządzanie urządzeniami do przyjmowania pielgrzymów (hostele, schroniska, itp.) - Badania i kulturalno-historyczne publikacje o DŚJ
Pilgrims' office (Oficina del Peregrino) http://peregrinossantiago.es	Prowadzona przez kościół katedralny w archidiecezji Santiago de Compostela. Dyrektorem jest zazwyczaj kanonik katedry.	<ul style="list-style-type: none"> - Witanie pielgrzymów I wydawanie Compostelki - przechowalnia bagażu - parking dla rowerów - toalety dla pielgrzymów, w tym niepełnosprawnych - schronisko (110 łóżek) - usługi związane z dostarczeniem rowerów do domu
The Universal Archconfraternity of St. James the Apostle (La Archicofradía Universal del Apóstol Santiago) http://www.archicompostela.org/Archicofradia	Organizacja katolicka osób świeckich obojga płci przy katedrze w Santiago de Compostela	<ul style="list-style-type: none"> - promocja i zachęcanie chrześcijan do pielgrzymek do grobu św. Jakuba - upewnianie się, że pielgrzymi są pod odpowiednią opieką podczas wędrowania DŚJ - oferowanie pomocy, by pielgrzymka mogła być czasem osobistego zaangażowania - praca z katedrą w Santiago, by pomóc w obsługiwaniu pielgrzymów - pomoc w konserwowaniu, zachowywaniu dziedzictwa religijno-kulturowego powiązanego z DŚJ
Fundación Ad Sanctum Iacobum Peregrinatio http://peregrinossantiago.es		<ul style="list-style-type: none"> - utworzona niedawno, by realizować i rozwijać projekty mające pozytywny skutek dla pielgrzymów, np. budowa nowego schroniska im. Jaime Garcia Rodrigueza
S.A. de Xestión do Plan Xacobeo http://institucional.xacobeo.es	Publiczna firma zależna od władz Galicji	<ul style="list-style-type: none"> - promocja turystyczno-kulturalna oraz świadczenie usług na Drogach Świętego Jakuba - publikacje - targi - kontakt z mediami - współpraca z różnymi organami, gminami w celu utrzymywania porządku, wykonywania napraw na DŚJ
Stowarzyszenie Przyjaciół Camino de Santiago w Palencia (La Asociación de Amigos del Camino de Santiago de Palencia) http://www.bibliotecajacobeo.org/		<ul style="list-style-type: none"> - pracowanie dla zachowania, ochrony i rewitalizacji DŚJ przez rozwój badań, współpracy z różnymi organami i instytucjami w celu promowania działalności kulturalnej oraz rozwoju projektu i wsparcia dla turystów i pielgrzymów: prowincja Palencia
los Amigos del Camino de Santiago de Sevilla http://www.viaplata.org	Non-profit	<ul style="list-style-type: none"> - renowacja i rewitalizacja historycznej Camino Via de la Plata - mobilizacja działań prowadzących do rozpowszechnienia symboli Sewilli i DŚJ - polepszanie wizerunku Via de la Plata - udzielanie informacji pielgrzymom - dbanie o stan DŚJ, infrastrukturę dla pielgrzymów - wydawanie paszportów pielgrzymia

		- współpraca z innymi organizacjami
S.A. de Xestión do Plan Xacobeo (ang. Management Society of the Xacobeo Plan) http://www.xacobeo.es	Jednostka publiczna podległa rządowi region Galicji.	Instytucja promująca i zajmująca się szlakami świętego Jakuba. Promocja poprzez sztukę, literaturę, wydawanie materiałów, organizowanie i udział w konferencjach.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 28 Organizacje francuskie

Organizacja	O organizacji	Działalność
La Fédération Française des Associations des Chemins de Saint Jacques de Compostelle (FFACC) http://www.compostelle-france.fr/	- stowarzyszenie świeckie interesu ogólnego, neutralne, niezależne i non-profit, jednoczące trzydzieści innych stowarzyszeń pielgrzymów, wyznających te same wartości uniwersalne, bez względu na wyznania polityczne, religijne lub inne.	- współpraca z wieloma stowarzyszeniami pielgrzymów - działalność wolontariacka dla pomocy pielgrzymom, promocji DŚJ, utrzymywania ich porządku i ulepszania ich - Zachowanie, wzmocnienie i promowanie DŚJ - zachowywanie autentyczności, duszy DŚJ, by utrzymać ich pierwotną wartość i znaczenie - tworzenie jak najlepszych przeżyć dla podróżnych - pomoc lokalnym organizacjom w rozwoju infrastruktury dla pielgrzymów, np. "Maison des pèlerins" (House of Pilgrims) w Saint Gilles du Grad
SOCIÉTÉ FRANÇAISE DES AMIS DE SAINT JACQUES DE COMPOSTELLE http://www.compostelle.asso.fr/	Stowarzyszenie.	- Badanie faktów historycznych i religijnych, artystycznych i literackich kreacji - pomoc pielgrzymom w przygotowaniu i przebyciu pielgrzymki - przyczynianie się do promocji, współpraca z innymi organizacjami i stowarzyszeniami w celu promocji (zarówno narodowymi, jak i międzynarodowymi)
Towarzystwo przyjaciół Santiago w Bretanii http://www.saint-jacques-compostelle-bretagne.fr/	Stowarzyszenie.	- wydawanie kredencjałów - ułatwianie wymarszu z Bretanii szlakami uznanymi jakubowymi - organizacja kształcenia dla schronisk we Francji i w Hiszpanii przez informację o całości szlaków Santiago we Francji i Hiszpanii. Towarzystwo uczestniczy w poszukiwaniu i promocji dziedzictwa jakobińskiego w Bretanii: - organizując wykłady i wystawy - występując jako sponsor publikacji o Santiago - uczestnicząc w odnowieniu miejsc i przedmiotów związanych z kultem Santiago - Towarzystwo zajmuje się promocją szlaków jakobińskich w Bretanii wytyczając i organizując informację o nich.

Źródło: opracowanie własne.

Inne stowarzyszenia lub organizacje prowadzące strony z informacjami o szlakach we Francji:

- www.union-jacquaire-france.net
- www.amis-st-jacques.org/page_daccueil.php
- www.chemindecompostelle.com/Itineraires/Itineraires.html#Puy

Tabela 29 Organizacje niemieckie

Organizacja	O organizacji	Działalność
Deutsche St. Jakobus Gesellschaft e.V. http://www.deutsche-jakobus-gesellschaft.de/	Organizacja pożytku publicznego	<ul style="list-style-type: none"> - badania i dokumentacja - informacje i porady - kulturalny wkład - współpraca z resztą Europy - dbanie o istniejące i projektowanie nowych tras
Pilger vom Weg nach Santiago de Compostela e. V. http://www.pilger-vom-weg.de/	Organizacja pożytku publicznego	<ul style="list-style-type: none"> - promocja, wspieranie i realizacja osobistych, aktywnych pielgrzymek - pomoc pielgrzymom i odpowiadanie na ich pytania - wspieranie i promowanie innych, poza tymi do Santiago de Compostela, pielgrzymek - organizowanie pielgrzymek w małych grupach po jak najniższych kosztach - badania, analiza krajowych i zagranicznych DŚJ - włączanie różnych parafii do sieci informacyjnej, by mogły brać udział w przygotowaniach, miały aktualne informacje, mimo że nie są członkami organizacji - utrzymywanie kontaktów, współpraca z Biurami Pielgrzymów, organizacjami - wydawanie paszportów pielgrzyma - organizowanie corocznych spotkań pielgrzymów
Die Jakobusgesellschaft Brandenburg-Oderregion e. V. http://www.brandenburger-jakobswege.de/Jakobusgesellschaft	Non-profit, członkami są wszystkie chętne podmioty powiązane z Camino de Santiago: przedstawiciele z dziedziny nauki, kościoła, turystyki, kultury i mediów	<ul style="list-style-type: none"> - znakowanie DŚJ, zajmowanie się stanem ścieżek - opieka nad pielgrzymami - badania naukowe - usługi wspierające - organizacja imprez - stworzenie i utrzymywanie strony internetowej - public relations - aktualne informacje o wydarzeniach - mapy tras i informacje o historii - informacje kontaktowe dotyczące schronisk - organizacja imprez i pielgrzymek - wsparcie i doradztwo dla pielgrzymów - sprzedaż paszportów pielgrzyma
Der Verein "Jakobuswege e. V." http://www.jakobswege-d.eu/verein.html	Zajmuje się DŚJ w Bawarii; Projekt międzyregionalny „Drogi Jakubowe w Bawarii” jest częścią projektu międzynarodowego „Transnarodowe Drogi Jakubowe”, dążącej do osiągnięcia spójności działań na DŚJ	<ul style="list-style-type: none"> - intensyfikacja sieci kontaktów między poszczególnymi regionami liderскими i aktywnymi grupami kościoła i turystyki - Normalizacja na drodze w celu lepszej orientacji dla pielgrzyma (Oznakowanie, noclegi, informacje na temat atrakcji, serwis informacyjny) - Wspieranie tworzenia wartości w regionie - Wzmocnienie i profesjonalizacja informacji i public relations dla Dróg Świętego Jakuba, itp. wykorzystując skutecznie Rok Pielgrzymów w 2010 jako ważny okres - Aktywizacja regionów poprzez aktywną współpracę ze społecznością lokalną (Kościoły, grupy interesu, stowarzyszenia). - Nacisk na określone główne trasy, aby uniknąć

		<p>"efektu rozcieńczenia".</p> <ul style="list-style-type: none"> - Podkreślając specyfikę DŚJ, jako historycznej pielgrzymki, należy pozycjonować DŚJ jako: Miejsce pielgrzymek Europejskich Chrześcijan Sposób na znalezienie sensu i wewnętrzną kontemplację (duchowość), Drogę spokoju i osobistego spowolnienia, Drogi spotkań wielokulturowych Droga do wzmocnienia europejskiej tożsamości. - Pielgrzymi powinni otrzymywać oferty oparte na jednolitych standardach jakości. Jednocześnie, wartość dodana w regionach uczestniczących jest optymalnie wykorzystana.
<p>Die Fränkische St. Jakobus-Gesellschaft Würzburg e.V. http://www.jakobus-gesellschaften.de/</p>	<p>Organizacja non-profit otwarta dla wszystkich, zarówno chrześcijan, jak i wyznawców innych religii, niezależnie od wieku, płci</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wydawanie paszportów pielgrzyma - praca wolontariacka na rzecz pielgrzymów - wspieranie schronisk na terenie Hiszpanii, Francji i Niemiec - doradzanie, udzielanie informacji pielgrzymom - współpraca z innymi organizacjami
<p>Sankt Jakobus – Bruderschaft Bamberg von 1496 http://www.jbb1496.de/</p>	<p>Non-profit, Freier Zusammenschluss von Glaubigen (w wolnym tłumaczeniu: Wolne stowarzyszenie wierzących)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zachowanie dziedzictwa historycznego - kult św. Jakuba - opieka nad pielgrzymami - łączenie, jednoczenie pielgrzymów, wspieranie ich w ramach możliwości organizacji - pielęgnacja ścieżek - przyczynianie się do zachowania, badania i dokumentowania działalności pielgrzymkowej w obszarze oraz uzyskiwania niezbędnego rozgłosu - współpraca z innymi tego typu organizacjami w kraju i na świecie - pomoc w przygotowaniu i realizacji pielgrzymki pieszo, rowerem lub konno, - składanie poświadczeń (Credential) - kierownictwo duchowe w postaci możliwości wywiadu i błogosławieństwo pielgrzymów - opieka nad zagranicznymi pielgrzymami, w szczególności poprzez współpracę z organizacjami, które zgodziły się pomóc pielgrzymom legitymizowanym poprzez przedstawienie paszportu pielgrzyma - działania w celu podniesienia wizerunku Bambergu jako „miasta na drodze”, uświadomienie istnienia jednostek powiązanych z kultem św. Jakuba
<p>Klosterland http://www.klosterland.de/o-nas</p>	<p>Marka parasolowa Polsko-Niemieckiej Sieci Klasztorów, którą tworzą klasztory na terenie wschodnich Niemiec i zachodniej Polski. Na jakość Sieci składają się dobrowolna, lecz wiążąca kooperacja, w ramach której wszyscy partnerzy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wspiera ponadregionalną sieć podmiotów turystyki kulturowej na terenie dawnej Marchii Brandenburskiej, a dziś terytoriów zachodniej Polski i wschodnich Niemiec - animacja działań aktorów turystyki kulturowej na terenach wiejskich - wspieranie regionu jako inicjatora bodźców gospodarczych - propagowanie komunikacji międzykulturowej i międzyregionalnej poprzez edukację

	przy wzajemnej kontroli pozostają jednocześnie niezależnymi aktorami pod względem prawnym i gospodarczym. Jej działania oraz praca zespołu projektowego wspierane są finansowo przez sponsorów.	- działania na rzecz ochrony i należytego utrzymania dóbr kultury oraz pielęgnacji regionalnej historii. - współpraca, włączenie pozostałych aktorów działających w regionie na rzecz turystyki, nauki oraz kultury
--	---	--

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 30 Organizacje europejskie

Organizacja	O organizacji	Działalność
Jakobswege Europa http://www.jakobswege.net	Projekt transnarodowy, mający na celu ujednoczenie głównych DŚJ w Europie	Cele organizacji, które w założeniu powinny stać się celami narodowymi oraz transnarodowymi: - Aktywizacja Regionów, poprzez aktywną współpracę ze społecznością lokalną (kościół, stowarzyszenia, grupy interesu) - Poprawa infrastruktury na DŚJ (noclegi i wyżywienie, oznakowanie, dokumentacja, atrakcje turystyczne) - Wzmocnienie i profesjonalizacja informacji oraz działania public relations (wspólna platforma internetowa) - Skupianie się na głównych trasach (zdefiniowanych przez Stowarzyszenia ŚJ) - Planowanie i realizacja wspólnych, skutecznych środków publicznych (Wystawy, prezentacje na dni kościelne, tydzień działania) - Wykwalifikowanie gospodarzy dla pielgrzymów, - Podkreślanie specyfiki DŚJ, jako historycznej pielgrzymki, należy pozycjonować DŚJ jako: miejsce pielgrzymek Europejskich Chrześcijan, sposób na znalezienie sensu i wewnętrzną kontemplację (duchowość), drogę spokoju i osobistego spowolnienia, drogi spotkań wielokulturowych, droga do wzmocnienia europejskiej tożsamości.
European Institute of Cultural Routes http://www.culture-routes.lu	Non-profit, prywatna instytucja, zależy od dwóch głównych organach regulacyjnych: Rady Europy i Wielkiego Księstwo Luksemburga	- rozwój i ciągłość programu tras kulturowych Rady Europy - Rada Europy powierzyła mu zadanie zajmowania się już wyznaczonymi szlakami, koordynowania i dostarczania pomocy technicznej, przede wszystkim prowadzące do rozwoju w Środkowej i Wschodniej Europie - inicjowanie nowych propozycji - rozpowszechnianie informacji - stworzenie bazy danych, która będzie służyła do przechowywania informacji o Programie Tras Kulturowych - Wielkie Księstwo Luksemburga zapewniło umiejscowienie Instytutu oraz narzędzia do pracy; również przyczynia się bardzo aktywnie do rozwoju programu poprzez finansowanie z budżetu Ministerstwa Kultury, Wyższej Edukacji oraz Badań Naukowych. Powierza również Instytutowi konkretne zadania, w szczególności dotyczące turystyki kulturowej oraz

		<p>refleksji na temat podstawowych zagadnień pamięci europejskiej, pozwala to Instytutowi pracować w ramach dwustronnych umów kulturalnych</p> <p>Także czynności umożliwiające Instytutowi zachowanie niezależności finansowej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pomaga w poszukiwaniu partnerstwa w Europie dotyczącego turystyki kulturowej - zajmowanie się wprowadzaniem w życie głównych założeń polityki realizowanej przez Radę Europy (tożsamość europejska, wielokulturowość, ochrona mniejszości, dialog międzyreligijny, bezpieczeństwo demokratyczne, zapobieganie konfliktom) - praca, aby uczynić regulacje Rady Europy bardziej czytelnymi przez działania pilotażowe, przykładowe praktyki: zarządzanie trasami kulturowymi, konwencje dotyczące kultury, dziedzictwa, krajobrazu - obserwacja i badania dotyczące turystyki kulturowej i współpracy europejskiej <ul style="list-style-type: none"> - ustanawia warunki partnerstwa, zaangażowanie sektora publicznego i prywatnego, patronów i sponsorów - przygotowuje badania i raporty - przygotowuje przedstawienie wyników, wystawy i publikacje
<p>Culture and Languages on the Road.</p> <p>Culture and Language Diversity alongside the Camino de Santiago Trail</p> <p>http://www.camino.eu.com/home/project/</p> <p>http://www.santiagoolanguages.com/en/</p>	<p>Projekt realizowany przez różne podmioty zajmujące się DŚJ w Europie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt ma na celu przedstawienie różnorodności kulturowej i językowej, którą można napotkać na DŚJ oraz ukazanie wkładu kultur i języków w kulturowe dziedzictwo Europy – ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości kulturowych; ukazanie pochodzenia języków i ich wzajemnych relacji; - poinformowanie pielgrzymów oraz wszystkich zainteresowanych o rozwoju języków europejskich – utworzenie sieci europejskich „agentów kultury”, zarządzających rozprzestrzenianiem się informacji; - przyczynienie się do lepszego zrozumienia lokalnych i regionalnych kultur na DŚJ, przez to podkreślanie idei Europy ponad granicami regionów; - konferencja na temat Europy, ze szczególnym uwzględnieniem jej kultur i języków; - wspólny plan mający na celu wprowadzenie innowacji i kreatywności do strategii promocji kultury w Europie - Agenda dla transnarodowego rozprzestrzeniania się w Europie, zgodnie z przebiegiem DŚJ (wędrujące wystawy, materiały itp.) - rozwój wielojęzycznej strony internetowej o kulturze różnych europejskich regionów związanych z DŚJ

Źródło: opracowanie własne.

Spis wykresów, tabel i ilustracji

Wykres 1 Ruch pielgrzymów na Drogach św. Jakuba.....	5
Wykres 2 Popularność poszczególnych odcinków Dróg Św. Jakuba (w %)	19
Tabela 1 Zestawienie Dróg św. Jakuba w Hiszpanii.....	18
Tabela 2 Przykłady ofert produktowych w Hiszpanii	19
Tabela 3 Przykłady ofert produktowych w Portugalii	24
Tabela 4 Zestawienie Dróg św. Jakuba we Francji	26
Tabela 5 Przykłady ofert produktowych we Francji	26
Tabela 6 Zestawienie Dróg św. Jakuba w Niemczech	27
Tabela 7 Przykłady ofert produktowych w Niemczech	29
Tabela 8 Walory kultury materialnej na Drodze Gdańskiej.....	32
Tabela 9 Walory kultury materialnej na Drodze Kartuskiej	35
Tabela 10 Walory kultury materialnej na Drodze Sierakowickiej	37
Tabela 11 Walory kultury materialnej na Drodze Lęborskiej	38
Tabela 12 Walory kultury materialnej na Drodze Słupskiej	39
Tabela 13 Walory kultury materialnej na Drodze Wejherowskiej	41
Tabela 14 Walory kultury materialnej na Drodze Człuchowskiej.....	43
Tabela 15 Walory kultury materialnej na Drodze Pelplińskiej	46
Tabela 16 Animacja religijna na Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba	47
Tabela 17 Animacja turystyczno-kulturowa na Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba.....	48
Tabela 18 Obiekty noclegowe na Gdańskiej Drodze Świętego Jakuba	53
Tabela 19 Obiekty noclegowe na Kartuskiej Drodze Świętego Jakuba	55
Tabela 20 Obiekty noclegowe na Sierakowickiej Drodze Świętego Jakuba	55
Tabela 21 Obiekty noclegowe na Lęborskiej Drodze Świętego Jakuba.....	56
Tabela 22 Obiekty noclegowe na Słupskiej Drodze Świętego Jakuba.....	57
Tabela 23 Obiekty noclegowe na Wejherowskiej Drodze Świętego Jakuba	58
Tabela 24 Obiekty noclegowe na Człuchowskiej Drodze Świętego Jakuba	58
Tabela 25 Obiekty noclegowe na Pelplińskiej Drodze Świętego Jakuba.....	60
Tabela 26 Obiekty noclegowe na łączniku z Polską Drogą Świętego Jakuba	60
Tabela 27 Organizacje hiszpańskie.....	62
Tabela 28 Organizacje francuskie.....	64
Tabela 29 Organizacje niemieckie.....	65
Tabela 30 Organizacje europejskie.....	67
Ilustracja 1 Kredencjał. Źródło: w ww.caminosantiago.org	6
Ilustracja 2 Różne wersje muszli – symbolu Drogi św. Jakuba	7
Ilustracja 3 Mapa Dróg św. Jakuba w Polsce (stan na koniec 2012 r.)	8
Ilustracja 4 Podstawowy przebieg Pomorskiej Drogi św. Jakuba w województwie pomorskim	10
Ilustracja 5 Drogi św. Jakuba w Europie	16
Ilustracja 6 Mapa szlaków jakubowych w Hiszpanii.....	17
Ilustracja 7 Droga św. Jakuba w Portugalii – Camino Portugues.....	24
Ilustracja 8 Szlaki Jakubowe we Francji.....	25

Ilustracja 9 Mapa Dróg św. Jakuba w Niemczech.....	28
Ilustracja 10 Wygląd strony internetowej poświęconej szlakom jakubowym w Niemczech.....	29
Ilustracja 11 Wygląd strony internetowej Kulinarnej Drogi Świętego Jakuba w Austrii	31